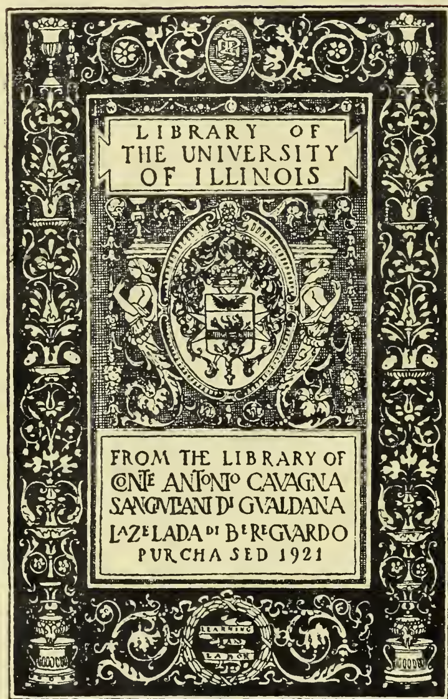

LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS
FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZELADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921

HIERONYMI TARTAROTTI ROBORETANI

De origine Ecclesiæ Tridentinæ, & primis ejus Episcopis.

DISSERTATIO.

VENETIIS,

MDCCXLIII.

APUD DOMINICUM TABACCO

Superiorum Permissu, ac Privilegio.

CELSISSIMO, ET REVERENDISSIMO VIRO

TRIDENTINORUM EPISCOPO, AC PRINCIPI DOMINICO ANTONIO E COMITIBUS A THUN.

HIERONYMUS TARTAROTTUS
FELICITATEM.

Ridentinæ Ecclesiæ origines evulgaturo, nullum mihi tuo Nomine aut illustrius, aut optabilius occurrere sane poterat, CEL-

SISSIME PRINCEPS, quo frontem opellæ hujus meæ, aspectum hominum subituræ, exornarem. In hoc enim ipse mihi satisfieri quodammodo sentio, qui quum jampridem optassem publico aliquo officii genere testatum omnibus quanta animi reverentia te colam, & observem, opportunitatem tandem sum nactus singularis illius studii, voluntatisque aperiendæ in te meæ. Neque vero hos in me veteris observantiæ atque obsequii motus excitavit jam nobilissimum Genus tuum, Majorumque tuorum gloria, nullo unquam tempore interitura; quorum quidem res pace, belloque gestæ, & præclara cum in Ecclesiam, tum in Rempublicam merita, non est hujus loci commemorare, & si maxime esset, minime id pateretur modestia tua. Hæc tibi cum multis communia, proindeque vix tua dicenda, licet te maxime illustrent, ac splendoris eminentia quadam supra ceteros collocent, non ea tamen sunt, quibus magnopere commoverer.

Quod

Quod me præcipue in tui admirationem impulit rapuitque, insignes fuere, ac permultæ præstantissimi tui animi dotes, Justitia præsertim, qua mirifice subditorum concordiam, tranquillitatemque foves; & Religio, qua tum verbis, tum exemplo rem Christianam jugiter ita promoves, ut qui præcipienti obtemperare detrectat, præeunti obsistere ac repugnare vix possit: quarum altera te Principem tuis carissimum facit, altera vero Episcopum & gregi, cui præes, & universo Christiano orbi sane verendum. Hæc, quæ cuncti admirantur, ac prædicant, quum mihi ob oculos perpetuo essent, & contemplarer attentius, ut vehementissimo quodam amoris impetu me semper in te pertrahebant, ita facile eo perduxerunt, ut Ecclesiæ illius monumenta, cujus tu Caput es, præcipuumque ornamentum, editurus in lucem, ea non alio quam tuo amplissimo Nomine condecorarem. Ad hoc etiam accedit, quod quum in receptas vulgo opiniones insurgere ani-

mus fuerit, easque ad trutinam revocare, metuendum ſane fuit, ne violatæ antiquitatis reus agerer, ac tanquam domeſticarum traditionum oſor acerrimus palam exploderer, traducererque. Sunt enim homines, qui ſuos errores adeo perdite amant, ut non modo pro iis, tanquam pro aris & focis, digladiari paratiſſimi ſint, verum etiam eos omnes oderint, atque averſentur, qui medicam adhibere manum tentaverint. Hinc ad arma conclamatur, turbæ excitantur, omnemque lapidem movent, quo invidia in illum confletur, qui fulgentiſſimo veritatis lumine mentis eorum caliginem depellere nitebatur. Scilicet, ut recte Horatius ait:

Qui ſervat invitum, idem facit occidenti.

Ab hoc hominum genere ego, qui voce, ac lateribus minime valeo, obruar quidem penitus atque conculcer, niſi quis auctoritate, potentiaque conſpicuus pro me in acie ſtet, obtrectatores hujuſmodi in officio contineat, tandemque cogat veritati aures patienter præbere. Colu-

mus

mus enim & nos vetuſtatem, & religioſe columus, ſed vetuſtatem, quæ pura ſit, atque ab inſcitiæ maculis defæcata; neque ſplendido eo titulo donandum putamus quidquid quo jure, quave injuria litteris olim conſignatum fuit: Rem ad fontes revocare, veterum teſtimonia diligentius excutere, atque conferre, recentiorum fabulatorum commenta detegere, omnia denique ratione metiri, id demum eſt vetuſtatem colere, ejuſque jacentem gloriam ac pæne extinctam ſublevare; adeo ut qui rem mature perpendet, profecto facile animadvertat, pleroſque omnes qui ſe pro antiquitate ſtare tantopere gloriantur ac jactant, antiquitatem potius oppugnare, atque ſubvertere. Quare hoc etiam nomine tibi potiſſimum, CELSISSIME PRINCEPS, *opella noſtra hæc debebatur, qui veritatem primum amplecti, deinde propugnare & poſſis, & velis, profanique vulgi clamores ſumma animi conſtan-*

tia

tia compescere. Te igitur summisse adit Dissertatio nostra, vel tanquam Judicem, qui pro ea qua est sapientia, ejus caussam optime dijudicare valet, vel tanquam Patronum, qui auctoritate qua pollet maxima, eam adversus reluctantes strenue vindicare ac tueri potest. Primum hoc est in eo genere studiorum nostri laboris specimen. Quod si tibi pro tua singulari humanitate, atque erga bonas litteras amore, gratum fuisse intellexero, ad plura, & majora stimulos certe addes; neque prius a meditando, scribendoque desistam, quam reliquam Tridentinorum Præsulum seriem eadem ratione fuerim persequutus. Percurre igitur hilari fronte, CELSISSIME PRINCEPS, *Ecclesiæ tuæ exordia, ab insipientium sæculorum nebulis commentatio hoc nostro purgata; ac si tibi, quod magnopere exopto, probetur sententia nostra, judicioque tui, quod plurimum apud me semper valuit, testimonio firmetur, favore quoque ac*

pa-

patrocinio tuo liceat adversus pervicacium hominum impetus eandem muniri ac roborari. Vale, & me inter cultores tui Nominis studiosissimos libenter excipe.

Venetiis VIII. Idus Apriles
MDCCXLIII.

NOI

Num. 11.

NOI REFORMATORI

Dello Studio Di Padoa.

HAvendo veduto per la Fede di Revisione, & Approbazione del P. Fra Paolo Tommaso Manuelli Inquisitor di Venezia nel Libro intitolato: *De Origine Ecclesiæ Tridentinæ, & primis ejus Episcopis Dissertatio*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica; & parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Prencipi, & buoni costumi, concedemo Licenza a Domenico Tabacco Stampator di Venezia, che possi esser stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, & presentando le solite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, & di Padoa.

Dat. li 26. Marzo 1743.

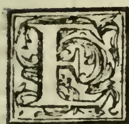
(Z: Alvise Mocenigo 2. Riformat.
(Zuane Querini Proc. Riformat.
(

Registrato in Libro a Carte 2.

Agostino Bianchi Segr.

CON-

CONSPECTUS
DISSERTATIONIS.

Xordium. I. Pincii ingenium, & eruditio. II. Ejus opinio de origine Ecclesiæ Tridentinæ. Item Ughelli, & Gentilotti. III. Tridentina Ecclesia ortum habuit post quarti sæculi dimidium. IV. Qui putant ab Hermagora D. Marci discipulo, primoque Aquilejensium Episcopo fundatam, id minime probant. V. A quo invecta sit illa opinio. V.I Probatur secundo Auctoris sententia ex incerta D. Marci ad Aquilejenses prædicatione, quæ prorsus commentitia esse ostenditur adversus Bernardum de Rubeis. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVI. XVII. XVIII. Incerta pariter ætas Hermagoræ, & Episcopatus. XIX. XX. XXI. Probatur tertio Auctoris sententia ex difficultate primis illis temporibus Ecclesias constituendi. XXII. Solvitur difficultas ex Ecclesiastica Galliæ historia, & SS. Patrum auctoritate petita. XXIII. Probatur quarto Auctoris opinio ex collatione Tridentinæ Ecclesiæ cum finitimis. XXIV. Sabionensis Ecclesia sæculo quarto inclinante, nondum constituta erat. XXV. Contrariæ sententiæ præcipua fundamenta infirmantur. XXVI. Probatur quinto Auctoris assertio ex conditione Tridentinæ Diœceseos S. Vigilii temporibus. XXVII. Postremo eadem probatur auctoritate Actorum S. Vigilii. XXVIII. Futilis Pincii distinctio ex sufflatur. XXIX. XXX. XXXI. Enodatur difficultas ex Chorepiscopis, & Missionariis petita. XXXII.

Item

Item ex historia Ecclesiastica Scotiæ. XXXIII. *Verosimile est Jovinum primum fuisse Tridentinorum Episcopum. Secundus fuit Abundantius, tertius S. Vigilius.* XXXIV. *Qui post Jovinum in vulgaribus Catalogis usque ad Vigilium numerantur Episcopi, non sunt commentitii, sed transpositi.* XXXV. *S. Vigilii scripta. Ejusdem* Epistola ad Simplicianum *Simpliciano Mediolanensi Episcopo scripta est, contra atque senserunt Natalis Alexander, & Philippus Labbæus.* XXXVI. XL. *Quo anno passi sint, & quam ob caussam tres Martyres Anaunienses, contra eundem Alexandrum.* XXXVII. *De S. Maximo Taurinensi Episcopo.* XXXVIII. *Quinque librorum* contra Nestorium, & Eutychem *auctor est Vigilius Tapsensis.* XXXIX. Celsi Epistola ad Vigilium Episcopum, *Vigilio Tridentino scripta esse potest, contra Caveum, & Maurinum editorem operum S. Cypriani.* XLI. XLII. *Non abhorret a disciplina primorum Ecclesiæ sæculorum, juvenes ad Episcopatum evehi.* XLIII. *Quando passus sit S. Vigilius, quove ætatis, & Episcopatus anno. Nourii calculi ad Ambrosii Epist. XIX. Class. I. incerti.* XLIV. *Actorum locus expensus.* XLV. *Tridentina Ecclesia a Theodosio Imp. minime ditata, adversus Papebrochium.* XLVI. *Eandem quarto sæculo Mediolanensi Metropolitæ paruisse probabilius est, contra Bernardum de Rubeis. Circa dimidium quinti sæculi Aquilejensi subjiciebatur.* XLVII. XLVIII. XLIX. *Peroratio.* L.

De

De origine Eccleſiæ Tridentinæ, & primis ejus Epiſcopis.

DISSERTATIO.

REm difficilem, ut mihi quidem videtur, atque arduam aggredimur, vetera tractantes nullis veteribus monumentis adjuti, nulla antiquorum ſcriptorum auctoritate ſuffulti. Fuere quidem poſtremis temporibus qui hæc eadem fidenter, veluti oculati teſtes, litteris conſignarunt. Verum ſi in eorum ſcripta diligentius introſpexeris, invenies, illos non ſecus ac nos, omni prorſus lumine deſtitutos, ſilentium potius evitare voluiſſe, etiam quum loqui eſſet quammaxime periculoſum. Quot fabulæ, quot monſtra ex hac quidlibet effundendi facilitate emanarint, ii probe norunt, quibus compertum eſt, quantum ex hujuſmodi ſcriptis cum Eccleſiaſtica, tum profana Hiſtoria ceperit detrimenti. Quemadmodum enim qui fame vexantur, quæcumque apponas devorare ſolent, ita poſt barbarorum tempora jejuna ingenia,

reviviſcentibus litteris, avidiſſime arripuerunt quidquid ſibi propoſitum eſſet ab iis, qui veterem eruditionem colere viderentur, & ad novam quaſi vitam vocare.

II. Janus Pyrrhus Pincius, Mantuanus, Tridentinorum Præſulum res geſtas poſt initium XVI. ſæculi primus omnium conſcripſit, quas libris admodum duodecim complexus eſt, quibus duos alios adjecit, unum de Tridentinorum Ducum geſtis, alterum de Tridentinæ urbis origine. Is ab Aliprando Cleſio Bernardi Cleſii Tridentini Epiſcopi fratris filio in clientelam receptus, hiſtoriam ſcribere aggreſſus eſt, quam, Bernardo vita functo, ſub ejuſdem, & Chriſtophori Madrutii Tridentini itidem Epiſcopi ac Cardinalis auſpiciis in lucem emiſit anno MDXLVI. Satis diligens pro ea ætate ſcriptor, ſi cum iis præſertim conferatur, qui id munus per ea tempora ſuſcepere: at ſi illius opera ad hiſtoriæ regulas exigantur, ægre admodum Hiſtoriographi nomen ac famam tueri poſſit. Indulget enim ſæpiſſime ingenio ſuo. Non raro etiam alcucinatus eſt, ac piaculum duxit, ſi quicquam popularium opinionum ab ſe prætermiſſum fuiſſet. Præterea facta, quæ ad laudem & commendationem eorum, ad quos pertinebant, parum conducere viderentur, ſilentio præteriit, ignarus ſcilicet, *Primam eſſe hiſtoriæ legem* (ut in primo Officiorum libro Cicero monet) *ne quid falſi dicere audeat: deinde ne quid veri non audeat.* In quo mihi nunc illud in mentem venit lepidum

pidum ſane ac ridiculum, quod habetur Lib. II. de Conrado II. Tridentino Epiſcopo, qui poſtquam Eccleſiam aliquot annos gubernaſſet, tandem humanarum rerum pertæſus (erat enim ſimul Princeps) D. Georgii Monaſterium a ſe conſtructum ingredi cogitans, & quod reliquum vitæ erat, inter Monachos agere, *Collegium Patrum Tridentinorum* (ſi Pincium audiamus) *adhortatus eſt, ut alium ſufficerent Epiſcopum*. Cum certo certius ſit, Conradum petitæ miſſionis adeo pœnituiſſe, ut Innocentius III. Summus Pontifex coactus fuerit decernere, ut is nulla interpoſita mora decederet, pro ut ſollicite poſtulaverat: *Capitulum vero Tridentinum intra dies octo poſt admonitionem, perſonam idoneam ſibi eligeret canonice in Paſtorem*; ut videre eſt Lib. III. Epiſt. LXXII. ejuſdem Pontificis. Sed ignoſcatur ſcriptori id non ex propria ſententia ſed ex quorundam dumtaxat opinione ſe narrare dicenti. Ceterum laudem etiam latine ſcribendi affectavit Pincius, ita tamen, ut in ejus ſcriptis deſiderium magis, quam Romanæ linguæ puritas niteſcere videatur. Quo in genere ſunt, quæ ſine riſu excipi nequeant; veluti cum Martyres ipſos *per Deos immortales* obſecrantes inducit, ut Pagani Dæmonum ſimulacra everterent, quo neſcio an dici quicquam, aut audiri poſſit abſurdius. At etiam voces omnes, ac præſertim propria virorum nomina, quæ minus Latina eſſent, ita exhorruit, ut quodam loco vel ob id plane a ſcriben-

benda hiſtoria ſe deterritum fuiſſe confirmet. Filios habuit duos, quorum alterum L. Romulum, alterum A. Cornelium nominari voluit. Ipſe vero cum a parentibus, ut ego quidem conjicio, Joannes Petrus appellatus fuiſſet, Janus Pyrrhus vocari maluit. Poetæ Laureati titulum ſibi etiam tribuit in Præfatione quadam in librum Grammaticarum Inſtitutionum Auguſtini Saturnii Brixienſis, pro more ſcilicet ejus ætatis, qua decus hujuſmodi parvo emebatur, ac Poetarum laureæ alga viliores eſſe videbantur.

III. Is igitur Tridentinæ Eccleſiæ incunabula ab Hermagora D. Marci Evangeliſtæ diſcipulo, ejuſque in Aquilejenſi Eccleſia ſucceſſore, deſumit. Eo namque Evangelium annunciante, ad Chriſti fidem converſos Tridentinos, ac Jovinum primum illius Eccleſiæ Paſtorem ab eo deſignatum tradit circa annum Æræ Chriſtianæ LXXIII. (non vero, ut male habet Ughellus, circa annum XL. eo enim anno Aquilejenſis Eccleſia nondum a D. Marco fuerat conſtituta) Quamquam id minime conſonet cum Aquilejenſium rerum Scriptoribus, qui Hermagoram anno Chriſti LXX. jam objiiſſe autumant, ut videre eſt apud eundem Ughellum Tom. V. Italiæ Sacræ in Epiſcopis Aquilejenſibus, atque adeo ipſius Hermagoræ Actis, ex quibus circa annum Chriſti LXVI. ſimul cum Fortunato martyrio coronatum fuiſſe arguunt Bollandiſtæ Tom. III. menſis Julii. Poſt Jovinum, qui omnium primus

Tri-

Tridentinis præfuit, hi ordine ſequuntur ejuſdem Eccleſiæ Præſules:

II. Abundantius
III. Claudius
IV. Magnoſius
V. Aſpidus
VI. Lambuccius
VII. Valentinus
VIII. Genialis
IX. Felix
X. Valerius
XI. Guarinus
XII. Magroninus
XIII. Theodorus
XIV. Probus
XV. Montanus
XVI. Cyriacus
XVII. Aſterius.

Quorum (ut Pincius ipſe fatetur) *nulla omnino præterquam ſolius nominis extat memoria, & nuda tantum vocabula*. Aſterio tandem ſucceſſiſſe ajunt S. VIGILIUM, de quo plura inferius dicenda ſunt. Vir doctiſſimus Joannes Benedictus Gentilottus, Tridentinus, qui neſcio quo malo noſtro fato, aliquot abhinc annis, immatura morte peremtus, multum nobis ſui deſiderium reliquit; cum animadvertiſſet Aquilejenſi Synodo contra Palladium & Secundianum, Arianos Epiſcopos, anno CCCLXXXI. congregatæ interfuiſſe *Abundantium* Tridentinum Epiſcopum: neque ratio temporis pateretur, ut is pro eo Abundantio habeatur,

qui Jovino, primo Æræ Christianæ sæculo, successit; eum medium inter Asterium, & Vigilium collocavit in suis ad Ughelli Episcopos Tridentinos Animadversionibus, atque uno Episcopo Tridentinam auxit Ecclesiam.

IV. Verum age singula expendamus ab aliis hucusque tradita; quidque nobis videatur, immo quid veritati unice studentibus videri opporteat, libere, & sine partium studio prodamus. Ac initio quidem, ut ordine nostra procedat oratio, Scholarum more, sententiam meam statim declarabo, quam rationibus atque argumentis propugnare conabor, iis omnibus rejectis, quæ nebulas offundere, scrupulumque aliquem injicere possent. Ajo igitur Tridentinæ Ecclesiæ primordia non ab Apostolicis temporibus repetenda, sed ad annos paullo post dimidium quarti Æræ Cristianæ sæculi referenda esse; ideoque S. Vigilium, non decimum octavum ejus Ecclesiæ Antistitem esse, ut eum faciunt vulgares elenchi, aut decimum nonum, ut dici deberet eo recepto, quem Gentilottus adjecit, sed inter primos esse ponendum.

V. Ac primo quidem, qui S. Hermagoram Aquilejensem Episcopum Tridentinam Ecclesiam fundasse, eidemque Jovinum præfecisse tradunt, ii nulla auctoritate, nulloque veteri testimonio nituntur. Extat quidem Tridenti in Choro Cathedralis Ecclesiæ tum B. Hermagoræ, tum S. Fortunati hujusmodi monumentum: *B. Hermagoras, post B. Marcum Aquilejensis Pa*

ſis Patriarcha effectus, optimis operibus, & miraculis clarus martyrio coronatur. S. Fortunatus B. Hermagoræ diſcipulus, & ab eodem ſibi ſucceſſor deſtinatus martyrii corona decoratur. Verum Inſcriptiones haſce duas recentiores eſſe, quam ut fidem ullam facere poſſint, ſi *Patriarchæ* vox primis quatuor ferme Eccleſiæ ſæculis inaudita, quæ in iis legitur, ſatis ſuperque non oſtenderet, ſola litterarum forma conſpecta, id quam maxime perſpicuum eſſet, ex qua Joanne Hinderbachio Tridentino Epiſcopo, qui poſt dimidium XV. ſæculi floruit, antiquiores fortaſſe non eſſe, ſuſpicari licet; videnturque ex pſeudographis S. Hermagoræ Actis, de quibus poſtmodum longior erit ſermo, deſumtæ fuiſſe. Sed demus eas eſſe antiquiſſimas: quis inde inferre audeat ab Hermagora, vel Fortunato Tridentinam Eccleſiam conſtitutam fuiſſe? Nonne multo eſt probabilius Hermagoræ primi, ut creditur, Aquilejenſium Epiſcopi memoriam a Tridentinis propterea coli, quod Tridentinus Epiſcopus Aquilejenſi ſit ſuffraganeus? Cum igitur qui S. Hermagoræ geſta litteris conſignarunt, eum *Seniores*, (alii *Sacerdotes* legunt) *& Levitas* ordinaſſe tradant. *Poſt hæc ad civitatem Tergeſtinam Presbyterum, & Diaconum* direxiſſe, *& PER ALIAS CIVITATES SIMILITER* feciſſe; immo ſint qui aſſerant, Laureacenſem Eccleſiam primordia ſua debere Aquilejenſibus Præſulibus, Marco ſcilicet, vel potius Hermagoræ, itemque Japides, & Pannonios ab eodem, ejuſque diſcipulis fidem Chri-

ſtianam accepiſſe; primi illi, qui Tridentinæ Eccleſiæ exordia inveſtigarunt, ne ea ſerius fidem accepiſſe videretur quam reliquæ, ex hoc amplissimo fonte ſuum rivulum derivarunt, veriſque rationibus deficientibus, ad commenta, Poetarum more, confugerunt, id quaſi verum afferentes, quod ſibi veriſimile viſum eſſet, aliiſque itidem videri poſſet.

VI. Neque tamen eſt, quod vulgaris elenchi, quo Tridentinorum Epiſcoporum ſeries comprehenditur, Pincius a nobis primus auctor exiſtimetur. Pro certo enim habemus, ipſum ea nomina ex Tridentinorum monumentis, quamquam non admodum antiquis, mutuatum eſſe. Bartholomæus Tridentinus ex Dominicana familia XIII. ſaculi ſcriptor, qui inter annos Æræ Vulgaris MCCXLIV. & MCCLI. opus lucubravit, cui titulum fecit: *Epilogi in geſta Sanctorum*, nondum typis editum, Romæque aſſervatum in Bibliotheca Barberina Cod. 2061. in 4. in Vita S. Vigilii Tridentini diſerte aſſerit, Jovinum primum fuiſſe illius civitatis Pontificem, *poſt quem alii XVI. eandem Eccleſiam gubernarunt*, quorum ultimus fuit Aſterius, quo mortuo, Vigilium electum fuiſſe tradit; quod deinde repetit in Vita S. Maxentiæ matris ipſius Vigilii, a Bollandianis edita Tom. III. menſis Aprilis pag. 773. ſed auctoris nomine ignorato. Jo. Benedictus Gentilottus ad Ughelli Tom. V. pag. 605. mentionem facit Catalogi cujuſdam MS. Tridentinorum Epiſcoporum, qui apud ſe extabat. Inſuper in Bibliotheca Tridentina

eſt li-

est liber liturgicus, seu missalis membranaceus, in quo Tridentinorum Præsulum Elenchus continetur. Is liber una cum Elencho, Udalrico II. vivente (qui primus inter Tridentinos Episcopos Principis dignitatem est assecutus) conscriptus fuit sæculo XI. ineunte. Ex quo suspicari licet, eum Catalogum non ab alio quam ab ipso Udalrico, aut a quodam Udalrici studioso confectum fuisse, qui ejus Ecclesiæ rebus florentibus hoc quoque ornamentum addere voluerit; ut scilicet quæ nuper Tridentino Comitatu, valleque cognomento Venusta a Conrado II. Imperatore ditata fuerat, ea felici quadam Episcoporum serie, a temporibus usque Apostolicis repetita, non careret: ætate præsertim fabularum feracissima, in qua Ecclesiarum monumenta vel deperdita, vel mutilata, refingere, ac supplere pro voluntate, licitum penitus videretur. Ex his porro lacunis procul dubio hausit Pincius, quarum magnam partem confictam esse, & sine ullo prorsus fundamento consarcinatam, vel illud argumento est, quod in iis nulla fiat mentio quorundam Episcoporum, qui certis monumentis confirmari possunt. Velut *Abundantii*, qui ut diximus, Aquilejensi Synodo interfuit anno CCCLXXXI. apud Labbæum Tom. II. pag. 978. *Volderici*, seu *Ovalderici*, qui anno DCCCXIV. seu potius proxime antecedenti, interfuit cum Maxentio Patriarcha Aquilejensi consecrationi Ecclesiæ S. Georgii Veronæ, apud Ughellum Tom. V. Italiæ Sacræ pag. 709. & *Arimundi*, qui in Monaste-

rio

rio S. Mariæ de Organo cum Rodoaldo Aquilejensi Patriarcha sedit Judex cujusdam controversiæ, apud V. CL. Ludovicum Antonium Muratorium in Antiquit. Atestin. Tom. I. pag. 152. Quæ omnia vulgarium Tridentinorum elenchorum auctoritatem infirmant, atque ostendunt ex sacris Diptychis minime desumtos esse, hoc est ex iis monumentis, quæ circa Episcoporum seriem, atque ætates certam fidem facere possunt: Accedit, in iisdem nomina primorum præsertim Episcoporum, tam varie, tam inconstanter efferri, ut nihil certi decerni possit. Claudius enim ab aliis *Claudianus* vocatur. Lambuccius aliis est *Sambatius*. Felix ab aliquibus *Fidelis*: Guarinus vero ab aliis *Guarianus*, ab aliis *Quartus* nominantur. Magroninus aliis est *Majoranus*. Agippus Bucelino est *Regippus*, aliis *Eugypius*. Quid plura? Magnosius ordine quartus, ab aliis *Mogorianus*, ab aliis *Magorius*, ab aliis denique *Major* appellatur. Quis vero in tanta nominum diversitate fraudem aliquam subesse non suspicetur? *Hæc est enim mendaciorum natura*, (ut Lib. V. Cap. III. Divin. Instit. recte Lactantius ait) *ut cohærere non possint*.

VII. Ajo deinde, quod est alterum sententiæ nostræ fundamentum, D. Marci ad Aquilejenses adventum, eorumque Ecclesiam ab eodem primum constitutam, inter incerta omnino, ne dicam commentitia, referendum esse. Quæstionem hanc novissime sibi discutiendam proposuit Vir doctissimus, mihique summa familiaritate conjunctus, Jo. Franciscus Bernardus Maria de

Rubeis

Rubeis in Monumentis Aquilejensibus Commentario Historico-cronologico-critico a se illustratis; qui licet omnem ingenii vim exerat, ut tam illustre patriæ suæ decus a Criticis plerisque oppugnatum in tuto ponat, tamen eo quo est erga veritatem amore, judiciique acumine præditus, pro certo atque indubitato nobis illud venditare minime audet: sed propositis, atque expensis Aquilejensium documentis, concludit dumtaxat Cap. I. §. IV. *adversa argumenta tanti non valere, ut Aquilejensem Marci Apostolatum suffodiant*. Verum age cum eruditissimo, atque amicissimo viro amicam disputationem instituamus, experiamurque & nos pro modulo nostro, num Aquilejensium monumenta, ac rationes tanti revera ponderis sint, ut merito ea Ecclesia de tam vetusta origine atque institutione gloriari possit.

VIII. Marci ad Aquilejenses a D. Petro facta missio, quam *traditione magis, quam antiquorum certo testimonio* niti, etiam magnus Baronius fatetur ad an. XLV. §. XLI. testem revera (consentiente nuper laudato CL. Viro) Paullo Diacono antiquiorem nullum habet, in libro de gestis Episcoporum Metensium, edito a Marquardo Frehero inter Gallicarum rerum Scriptores; recuso deinde Tom. XIII. pag. 329. Bibliothecæ Patrum postremæ editionis. Porro quam sublesta sit fides istius auctoris in rebus antiquis, quamque sine ullo prorsus criterio traditiones quascumque receperit, præsertim eas, quæ ad Ecclesiasticam Aquilejensium historiam

ſtoriam ſpectant, eruditi omnes optime norunt. Certe de hac ipſa Epiſcoporum Metenſium hiſtoria V. CL. Elias Dupinus judicium ferens Tom. VI. Bibliothecæ Auctorum Eccleſiaſticorum pag. 114. ait, prima illius tempora, quæ cum Apoſtolorum ætate autor connectit, fabuloſa omnino eſſe: *Les premiers temps de cette Hiſtoire qu'il fait remonter juſqu'aux Apôtres, ſont entierement fabuleaux.* Quod ex eo Diaconi teſtimonio unice inſerre licet, illud ſane eſt, jam tum eam invaluiſſe opinionem; quo minus mirandum ſit, eandem locum inveniſſe tum in quibuſdam Martyrologiis, ut Adonis Viennenſis, Notkeri, Uſuardi, & *Romano Veteri* a Rosweydo edito, tum etiam in duobus Diplomatibus nempe Caroli Magni altero anni DCCXCII., altero anni DCCCIII., & uno inſuper Ludovici Pii ac Lotharii Imperatorum anni DCCCXXX. ab eodem CL. V. allatis; in quibus ſcilicet vulgares opiniones paſſim recipi ſolent nullo præhabito examine, nullaque veritatis facta diſquiſitione.

IX. Poſt Paulli Diaconi auctoritatem Aquilejenſes S. Hermagoræ Acta proferunt a Mombritio edita Tom. II., deinde a Bollandi Continuatoribus recuſa ad diem XII. menſis Julii. At vero Acta illa leviſſimæ auctoritatis eſſe, tum recens eorum ætas, tum plures, iique fœdiſſimi errores, quibus paſſim ſcatent, ſatis ſuperque demoſtrant. Primo quidem *Auſtriæ provinciæ urbs* in iis dicitur Aquileja, quam non ante ſæculum VI. ita vocari potuiſſe, ex eo

liquet,

liquet, quod *Austriæ* nomen Forojuliensi provinciæ a Langobardis primum inditum sit, quo nomine *Orientale Regnum*, Francos imitati, significabant, ut post Justum Fontaninum in Elogio Historico Philippi a Turre §. II. pag. 3. adnotavit Anonymus Mediolanensis in eruditissima Dissertatione Chorographica de Italia medii ævi Sect. VIII. §. XXV. & XXVI., inserta Tom. X. Rerum Italic. Scriptor., & alii. Referunt eadem Acta *juvenem* quemdam *nomine Athulfum* (alii *Athaulfum* legunt) *filium* Ulfii, *illustris & primi civitatis*, *qui magna lepra detinebatur*, a D. Marco sanitati restitutum fuisse. Porro quis non videat *Ulfii*, atque *Athaulfi* nomina, Marci tempora, hoc est Romana, minime sapere, sed Gothorum, aut Langobardorum ætati respondere, quorum postremum, Hugone Grotio teste in Indice nominum Gothicorum, quem Procopii Historiæ ab se editæ adtexuit, idem sonat Gothica lingua, quod Romana *juratus auxiliator*? Quare si vera sint quæ de illo miraculo ibi traduntur, ante Gallieni tempora minime ea contigisse nos credere oportet; sub eo enim Imperatore barbarorum incursiones in Italiam, atque in alias regiones malo quodam Imperii Romani fato cœperunt, ut apud Eutropium Lib. IX. de gestis Romanorum videre est, proindeque suspicari quis posset, si non Marcum, at certe Hermagoram, cui fortasse ea tribui debent, ea ætate vixisse. Neque vero sine ulla prorsus animadversione prætereundum est id, quod de *magna* Athulfi *lepra* referunt

Acta,

Acta, quibus verbis Elephantiasin indicare videntur. Porro minime id consentit cum iis, quæ de morbo illo Orienti notissimo scriptores memoriæ prodidere. Peculiarem Ægypto eum esse tradunt Lucretius Lib. VI. v. 1112., Plinius Lib. XXVI Cap. I. Marcellus Empiricus Cap. XIX. pag. 130., & Galenus Lib. II. Cap. XI. Jesu Christi ætate in Judæa fuisse leprosos, negari nequit, Scriptura teste. At in Europa non item. Saltem quod ad Italiam spectat, Plinius, qui eadem propemodum qua D. Marcus ætate floruit, auctor est loco laudato *ante Pompei Magni ætatem non accidisse* Elephantiasin, deinde vero *celeriter restinctam fuisse*. Quod Cor. Celsus confirmat; *ignotum pæne in Italia* morbum eum vocans Lib. III. Cap. XXV. Sæculo demum XI. XII., & sequentibus Europam quoque inundavit pestilentissima lues, quam ex Judæorum frequentia & consortio inductam quosdam: alios vero ex variis expeditionibus Cruce-Signatorum in Syriam comportatam contendere, adnotavit Augustinus Calmetus Tom. I. Part. II. Comment. in S. Script. in Disquisit. de natura & caussis Lepræ. Attamen nostris etiam temporibus frequentiores esse in Galliis, & Germania leprosos, quam apud Italos, testis est Marcellus Donatus Lib. I. Cap. IV. Medicæ Historiæ mirabilis, cujus hæc verba sunt: *In Italia sicuti raro admodum Elephantiasis, seu Lepra observatur, ita mehercle minus quoque contagiosam, si quando occurrit, deprehendimus.*

X. Difficultati huic, quæ ex Gothicis nominibus

nibus oritur, occurrit Aquilejensium Monumentorum eruditissimus illustrator & vindex, atque hæc contra Papebrochium, & Henschenium reponit §. III. „ At enim Aquileja, Stra-
„ bone teste Geographiæ Lib. V. *patebat empo-*
„ *rium Illyricis gentibus Istrum accolentibus.* Ait etiam
„ Herodianus Lib. VIII. in Maximino: *Super*
„ *civium ingentem numerum, etiam magnam vim*
„ *hospitum, ac mercatorum eam urbem* (Aquilejam)
„ *frequentasse: eamque ad mare sitam, quasi ter-*
„ *minum Illyriæ.* Atque demum Ammianus Mar-
„ cellinus Lib. XXI. *Italicos incolas* distinguit
„ ab exteris. Quidni vero inter alienigenas, Il-
„ lyricos, & Istros, qui Aquilejæ hospitaban-
„ tur, aut sedem fixerant, plerique fuerint
„ exoticis nominibus muncupati? Id negaverit
„ jure nemo. „ Quod deinde summatim repetit cap. III. §. II. At non advertit V. CL. Athulfum illum, de quo in Actis mentio est, *exterum*, aut *alienigenam* minime esse potuisse, utpote qui filius erat Ulfii *illustris, & primi civitatis*, quod indigenam, & quidem vetustissimum, seu potius patricium quemdam designare videtur. Deinde vero *Athulfus*, & *Ulfus* Gothica nomine sunt, non autem Illyrica. Porro quid Gothis (qui e Scanzia pæninsula, ut quibusdam placet, olim egressi, circiter D. Marci ætatem inter Albim & Vistulam fluvios consedisse videntur) cum Illyricis Aquilejæ degentibus commune esse poterat?

XI. Sed deterius multo est quod Acta tradunt

dunt de eodem S. Marco, qui cum post aliquot prædicationis annos Aquilejensem Ecclesiam jam fundasset, magnoque videndi Petri desiderio teneretur, *populum occulte dimittere* in animum induxerat; & hoc sane antequam Hermagoram Aquilejensibus Episcopum præfecisset. O egregium Pastorem, qui instantibus lupis, sine duce ac rectore, clam gregem deserere satagit! Quis tam pudendum facinus de sanctissimo Evangelista suspicari, ne dicam ipsi affingere audeat? Quis non videat ab ineptis & fanaticis tenebrionibus per summam impudentiam atque audaciam hæc commenta fuisse? Tradunt eadem Acta, Hermagoram a D. Marco Episcopum designatum, minime ab eodem consecratum fuisse, sed Romam ad Petrum perductum, ut ab Apostolorum Principe primus Aquilejensium Pastor initiaretur. Cap. vero II. in iisdem legere est, Fortunatum Archidiaconum sacro Baptismate diversos abluisse, cum tamen Presbyteri multi præsto essent: quæ omnia recentem scriptorem produnt antiquorum Ecclesiæ morum non satis peritum, quique ex rerum constitutione, quæ suis temporibus, hoc est posterioribus obtinebat, de antiquissimis illis loquatur; quod pariter evincit *Archidiaconi* vox, primis Ecclesiæ sæculis minime usitata. Sed jactantiam etiam ac vanitem scriptoris potius videas, quam veræ historiæ indicium ex iis, quæ de eodem Hermagora traduntur, qui cum S. Marco Romam profectus,

fectus,

fectus, *a B. Petro accipiens baculum Pontificatus, & velamen ſacramenti cum benedictione, factus eſt Proton-Epiſcopus provinciæ Italiæ.* Hæc ut emolliat V. CL. hanc de Italiæ voce explicationem affert Cap. III. §. II. *Cave Italiam intelligas, quæ a freto Siculo ad alpium radices protenditur. Minus latam Italiæ acceptionem pro regionibus transcisque Padum poſitis, aliamque contractiſſimam pro Venetia, & Iſtria, primis Eccleſiæ ſæculis, maximeque juxta Conſtantinianam politiam invaluiſſe admonuimus.* Totum id libenter concedimus. Pergit porro: *Primum ergo conſtitutum renunciatumque Hermagoram in tota Venetia, ac Iſtria Epiſcopum, inficiabitur fortaſſe nemo. At etiam præ reliquis omnibus, qui ſedem tenuerunt in locis ac civitatibus Italiæ trans Padum, primatum illum geſſiſſe, incredibile non eſt.* Addit vero Cap. XIX. §. II. *Hermagoras dicitur Protos-Epiſcopus, non quia Metropolitico jure potiretur, ſed quia primus Antiſtes ille fuerit, qui abſque dubio in Venetia, & Iſtria, ac etiam fortaſſe in finitimis provinciis Chriſti fidem diſſeminaverit, & Eccleſias inſtituerit.* Qua ratione *primatum* ſuper omnes tranſpadanas civitates, vel etiam ſuper ſolam Venetiam, ac Hiſtriam *gerere* quis poſſit, neque tamen ullo Metropolitico jure fruatur, vix aſſequi valeo. At non id ſonant verba: *a B. Petro factus eſt Proton-Epiſcopus*, quæ collationem dignitatis alicujus manifeſte declarant. Quænam vero dignitas ea, niſi Metropolitica? Et quidem hoc eodem ſenſu ea Actorum verba accipiuntur in Actis Synodi Mantuanæ anno DCCCXXVII. celebra-

tæ, editis ab eodem de Rubeis Tom.IX. Conciliorum editionis Venetæ anni MDCCXXIX., in iis enim Hermagoras dicitur *Protos Italiæ Pontifex constitutus*, ipsa Aquileja *prima civitatis totius Italiæ*, & Aquilejensis Ecclesia *Matrix semper & Metropolis*. Porro Metropolitanorum jura in Occidente multo serius incepisse, neque ante Nicænam Synodum, quæ anno Æræ Vulgaris CCCXXV. celebrata est, ullos in Italia universa agnitos Metropolitas fuisse, luculentissime probat V. CL. Benedictus Bacchinius in Dissertatione de Ecclesiasticæ Hierarchiæ originibus. Quod scilicet universæ per Italiam Ecclesiæ ab iis, qui vel a Petro, vel a Petri successoribus gentium convertendarum caussa missi erant, fuerint erectæ, proindeque Romanæ sedis quædam veluti Coloniæ essent, cui parebant, nullumque alium Metropolitam agnoscebant præter Romanum Episcopum. Aquilejensis vero Metropolis primordia, Valeriano alii, qui anno CCCLXXX. floruit, antiquiora non esse probant: alii multo etiam recentiora faciunt. Nemo sanus ad Apostolorum tempora refert.

XII. Pergunt Acta, erroresque erroribus accumulant. Hermagoram martyrio coronatum tradunt *imperante Nerone in urbe Roma, & præfecturam agente Agrippa, qui fuit filius fratris ipsius Herodis*. Quis quæso sibi persuadeat, Præfecturæ munus a Judæo apud Romanos fuisse administratum? At Neronis tempore nullus Agrippa urbis Præfectus fuit; immo ex Plutarcho

in

in Othone discimus, Flavio Sabino urbis Præfecturam a Nerone traditam fuisse. Erroribus contradictiones adduntur. Fortunatum enim Diaconum simul cum Hermagora in Neroniana persecutione capite plexum fuisse tradunt, *quem ipse* (Hermagoras) *ab infantia cum Dei timore enutrierat*, ac in Episcopatu successorem sibi delegerat. Porro demus Hermagoram anno Christi XLIX., aut L. Aquilejæ creatum fuisse Episcopum, licet a multis id multo etiam serius contigisse asseratur. Demus eo statim anno Fortunatum ab eo erudiri cœptum, qui tum decem annorum fuerit. Triginta saltem annos is numerarit oportet, cum successor ab Hermagora designatus est, ac proinde reliqui sunt XX. anni, qui prioribus additi summam conficiunt LXIX. aut LXX. annorum, quo tempore & imperium, & vitam jam amiserat Nero.

XIII. Tot sphalmata, tot alucinationes in Hermagoræ Actis animadvertens eorumdem CL. vindex, ut quo pedem figere tuto possit, non habeat, tandem ipsorum auctoritati lubens meritoque nuntium remittit, modo sibi integrum sit tria hæc præcipua capita retinere, Aquilejensem scilicet D. Marci Apostolatum, Hermagoræ in Episcopum electionem primo Æræ Christianæ sæculo, ac tandem ejusdem cum Fortunato Diacono martyrium. Cetera si minus veritati consona inveniantur, sequiorum sæculorum interpolationes esse contendit, quæ Actorum fidem ac integritatem minime evertant. At vero testimoniorum quorumcumque

non ea profecto ratio eſt, ut partim retineri, partim pro lubitu reſpui poſſint, niſi quæ ab aliis ſuppoſita eſſe contendimus, evidentiſſime demonſtremus. Quæ cauſſæ noſtræ favent, ea libenter amplecti, quæque officiunt, licet numero plura, falſariorum audaciæ tribuere, id contra omnes Criticæ regulas omnino eſſe videtur. Equidem non inficior ob unum alterumve erratum veteribus monumentis fidem omnem denegare, intemparantioris Critici eſſe; alteque inſident animo aurea Card. Baronii verba in Notis in Martyrol. Rom. ad diem IX Octobris: *Si ob unum errorem, vel alterum in Vitis Sanctorum inventum, cetera quæ remanent, fide carere dixerimus, profecto omnes fere Sanctorum Vitas, in maximum diſcrimen inducimus, cum pæne in omnibus aliquid notari poſſit, quod corrigendum videatur; ſitque Canonicarum tantummodo Scripturarum ſingularis prærogativa, ut in eis cuncta vera, inconcuſſa, certaque narrentur.* At quæ fides jure habeatur documento adeo recentioris ætatis, minime ſibi cohærenti, quisquiliis tam turpiter abundanti, uno verbo, in quo totidem pæne ſunt nugæ, quot ſunt res, quæ commemorantur? Neque enim cujus hiſtoriæ capita quamplurima perabſurda ſunt, ejus pars reliqua erroribus carere cenſenda eſt.

XIV. Tertium D. Marci Apoſtolatus teſtimonium ex Catalogis, & Chronicis Patriarcharum illius Eccleſiæ deſumunt Aquilejenſes. Et ſane quod ad Catalogos attinet, in quibus ſola priſcorum Antiſtitum nomina recenſentur, ex

ſacris

ſacris Diptychis, quorum uſus ubique olim conſtantiſſime obtinebat, prodiiſſe illos contendit ſæpius memoratus CL. Vir, ac veriſimillimum putat, Catalogum hujuſmodi, quo olim Eccleſia Aquilejenſis utebatur, hodie vero adhuc utitur Eccleſia Forojulienſis, qui ab ſe editus eſt in Appendice §. I. ex antiquiſſimis illis Epiſcopalibus Tabellis emanaſſe; proindeque vetuſto probatiſſimoque teſtimonio niti Marci Evangeliſtæ ad Aquilejenſes prædicationem. At vetuſtati illius Catalogi multum officit *Patriarchæ* titulus, quo tum Marcus, tum Hermagoras, ſive Hermachoras, ceterique primi Aquilejæ Præſules inſigniuntur, cum apud omnes eruditos conſtet, eam appellationem poſt quartum dumtaxat Eccleſiæ ſæculum originem habuiſſe. Recentem interpolationem eam eſſe clamat vir doctiſſimus: at mihi prorſus non perſuadet. Si enim Catalogus ille ſacra Aquilejæ Diptycha, quæ olim ſub ipſis Miſſarum ſolemniis recitari conſueverant, repræſentaret, majori certe veneratione exceptus fuiſſet, neque titulos de ſuo addendi facultatem ſibi unquam interpolatores vindicaſſent. Sequuntur Chronica Patriarcharum Aquilejenſium, edita tum a V. CL. Ludovico Antonio Muratorio Tom. IV. Anecdotorum, & Tom. XVI. collectionis Rerum Italicarum, tum ab ipſo de Rubeis in Appendice §. II., quæ recentiora ceteroquin eſſe ipſis Hermagoræ Actis ingenue idem fatetur. Quod vero eorum auctoritatem mirum in modum infirmat, non tam

ætas recentior est, quam putidæ narrationes, ac fabulæ, quibus implicantur. De occulta enim dimissione, quam S. Marcus animo volvebat, antequam ullum Aquilejensibus ordinasset Episcopum; de consecratione itidem Hermagoræ Romæ a D. Petro facta, nec non de ejusdem Hermagoræ Proto-Episcopatu, plane subscribunt iis, quæ in Hermagoræ Actis leguntur. Neque minus lepidum figmentum illud est de Codice autographo Evangelii a D. Marco perscripti, *qui hodie in Aquilejensi Ecclesia omnibus videre volentibus, demonstratur*. Codex enim ille, qui nunc partim Venetiis, partim Pragæ asservatur, Latinis litteris exaratus est, ut argumento plane certissimo probat ipsemet Cl. Vir Cap. II. §. V., cum tamen Marcus Evangelista non latine, sed græce scripserit, ut post Hieronymum Epist. CXXIII. ad Damasum, & Augustinum Lib. I. Cap. II. de consensu Evangelistarum, viri eruditi pæne omnes consentiunt. Sunt quidem, inter quos Baronius ad an. XLV. §. XXXIX., qui ex recentioribus monumentis, & conjecturis quibusdam, non omnino inverisimile putant, Marcum latine scripsisse, utpote qui Latinis hominibus scribebat, & quidem illiteratis, atque adeo Græcæ linguæ, ut credere par est, penitus ignaris. At ut sileam, etiam Paullum ad Romanos scripsisse, neque tamen Romana, sed Græca lingua usum esse; quis sibi persuadeat, Hieronymum acerrimi ingenii subactæque eruditionis virum, sacrarum vero litterarum ad mi-

racu-

raculum usque peritum, adeo stupidum se se exhibuisse, ut qua lingua Marcus scripserit, ignoraverit; ejusque Evangelium interpretaturus, Græcum textum pro autographo habuerit? Adde præposteram eam esse argumentandi rationem, ex conjecturis facta negare, quæ ceteroquin firma auctoritate nituntur. Si enim ita arguere liceat, quodcumque velis, nullo negotio negare poteris, nihil enim in humanis rebus unquam accidit, quod si ad conjecturas quasdam confugias, minime accidisse videri haud possit.

XV. Restat postremum Aquilejensium monumentum, historia scilicet quædam, quæ *Apostolatus Aquilejensis* titulo circumfertur, edita a Godefrido Henschenio ad diem XXV. mensis Aprilis Tom. III.; in quo fundamento convellendo minus nobis laborandum erit, quandoquidem ipsemet de Rubeis lubentissime Tillemontio subscribit, existimanti ex politiori ejus historiolæ dictione recentissimam colligi auctoris ætatem, qui jam instauratis in Italia litteris floruerit. In ea quoque repetuntur ineptiæ, quas supra memoravimus; præsertim de Codice autographo Evangelii D. Marci, quæ novo etiam fulcitur adminiculo, lepido sane atque eleganti: *Adest etiam* (legitur ibidem) *hujus rei testis, quæ usque in hodiernum diem ad confirmandam hujus veritatis assertionem in eadem Ecclesia perseverat, ex ebore utique antiquo cathedra, politis compacta tabulis, in qua quidem sedisse illum* (D. Marcum) *dum Evangelicas paginas exararet,*

priſcorum non reticuit memoria relatorum; in cujus nimirum cathedræ ſedili nullus eſt unquam auſus Pontificum reſidere, ſed in magna veneratione hactenus extat a cunctis Pontificibus humiliter honorata.

XVI. Hæc ſunt, quæ Aquilejenſes hactenus protulerunt domeſticæ traditionis momenta, quæ num tanti valeant, ut D. Marci Apoſtolatum in tuto ponant, peritioribus, atque a partium ſtudio alienis, dijudicandum relinquo. Reſtat ut quæ contra eos afferri poſſunt argumenta, breviter expendamus. Primum illud eſt, quod ex Euſebii Cæſarienſis in Eccleſiaſtica Hiſtoria, nec non Hieronymi in libro de Viris Illuſtribus ſilentio deſumitur, quorum poſterior in Aquilejenſi urbe aliquandiu fuit, ſuiſque laudibus tum Eccleſiam illam, tum Præſules ſynchronos extulit. S. Marcum, quod Evangelium ipſe conſcripſerat, cum eo quidem in Ægyptum perrexiſſe, atque Alexandrinam Eccleſiam primum fundaſſe, narrat uterque; ſed de Aquilejenſi nulla fit mentio, quamvis in illius viri ſanctiſſimi actis perſequendis opportunus id ſaltem innuendi daretur locus. Sed quis credat, Rufinum Aquilejæ educatum, ſacroque ibidem Baptiſmate tinctum, in XIV. XV. aut XVI. Cap. Lib. II. Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Euſebii a ſe in Latinum converſæ, in quibus agitur de P. Apoſtoli cum D. Marco ad urbem Romam adventu, deque ejuſdem D. Marci Evangelii ſcriptione, atque in Ægyptum ad Chriſti fidem enuntiandam profectione, tantum Aquilejenſium decus præterire ſilentio

vo-

voluiſſe? Quum enim, ut viri eruditi pæne omnes inter ſe conſentiunt, & Rufinus ipſe non uno in loco teſtatur, in illa Euſebii Hiſtoria vertenda multa demere, & mutare, plura vero addere licitum ſibi duxerit: quum, ut cetera prætermittam, Lib. VII. Cap. XXV. narrationem Euſebiano textui de ſuo ipſe adtexuerit de rebus a S. Gregorio Thaumaturgo præclare geſtis, quæ ad Eccleſiam Aquilejenſem nihil omnino pertinent; profecto tam turpiter eum ſibi defuiſſe exiſtimandum non eſt, ut Eccleſiæ ſuæ tam ſplendidum ornamentum negligeret, ſi quidem traditioni ſuorum temporum illa opinio conſentanea fuiſſet. Fateor equidem negantis argumenti exiguam vim eſſe ad opinionem aliquam convellendam; ſed, ut antehac a doctiſſimis viris obſervatum fuit, ea argumentandi ratio validiſſima eſt cum aliquid poſitivi admixtum habet. Porro quod Euſebius, & Hieronymus, diligentes ceteroquin ſcriptores, D. Marci prædicationem, & Eccleſias ab eodem erectas data opera recenſuerint, neque tamen de Aquilejenſi mentionem fecerint; poſitivum illud eſt, quod in negantibus argumentis, ut aliquid efficiant, requiritur. Sed plus etiam quam poſitivum videri poſſit, Rufinum Concordiæ natum fuiſſe, quæ agri Aquilejenſis civitas eſt, ſacroque Aquilejæ lavacro regeneratum. Si enim patriæ amor eo ſæpiſſime ſcriptores impellit, ut falſa comminiſcantur, quis ſibi unquam perſuadeat adeo in Rufino tepuiſſe, ut ne vera quidem memoriæ proderet? Difficul-

tatem

tatem hanc repellere conatur V. CL., reponitque Cap. I. §. V. Rufinum *duobus in libris Ecclesiasticæ Historiæ, quos ab Arianæ hæreseos primordiis usque ad Theodosii Magni obitum perduxit, adeo rerum Aquilejensium immemorem se exhibuisse, ut cum plura ad alias Ecclesias pertinentia narret, nihil omnino de illis in tanta materiei segete proferat*. At diversa omnino ratio est eorum, quæ vetustior ætas jam consecravit, ab iis, quæ Rufini ætatem propius attingunt, quæquæ dedecus non exiguum Aquilejensibus Præsulibus pepererant, a quibus commemorandis abstinendum prorsus erat, ne scilicet memoriam recentissimi vulneris, quod Diœcesis illa ab Ariana peste acceperat, invidiosa recordatione refricaret. At Aquilejensis D. Marci Apostolatus commemoratio, utpote rei præclarissimæ, maximique tum Aquilejensis Ecclesiæ, tum totius Italiæ ornamenti ac splendoris, nulli non grata, nulli non jucunda esse poterat.

XVII. Alia oritur difficultas, nec sane levis, ex Alexandrina Ecclesia, una scilicet ex tribus primariis Sedibus jam inde ab exordio Christianæ rei constitutis, quam tamen Aquilejensi posteriorem fateri necesse esset, si hujus initia ad D. Marcum referantur. Jo. Baptista Sollerius in Dissertatione ad Seriem Chronologicam Patriarcharum Alexandrinorum Tom. V. mensis Junii §. I. & II., ut inter omnes tum veteres, tum recentiores, qui de S. Marci prædicatione scripserunt, concordiam constitueret, nullique non faveret, sine ullo prorsus testimonio, at-

que ex meris conjecturis, varias Evangelistæ ad Ægyptios, & Alexandrinos missiones commentus est, & quam Eusebius, Epiphanius, Hieronymus, aliique profectionem D. Marci in Ægyptum, & Alexandriam vocant, eam ipse reditum appellat. Opinationem hanc, quod caussæ suæ valde faveret, avidissime arripuit V. CL., eamque adeo certam & exploratam habuit, ut Cap. I. §. III. Scribere non dubitaverit: *Longe antequam Romam Marcus proficisceretur, Ægyptiis, & Alexandrinis verbum Christi ipsum evangelisasse, pro certo habendum esse*. Alexandrinam igitur Ecclesiam ante D. Marci ad Urbem adventum jam constitutam fuisse autumat; proindeque Aquilejensi posteriorem minime dici posse. Refragantur quidem huic sententiæ Aquilejensium suorum monumenta. Hermagoræ enim Acta *primam* D. Marci *sortem* vocant Aquilejensem Apostolatum; quæ ut simul conciliet, mire se torquet Vir doctissimus, ac tandem eo adducitur, ut credat *primam sortem* dici in Actis illis, *non quæ absolute, ac universim contigit Marco; sed Aquilejensis, cum primus ille mandatum acceperit a Principe Apostolorum, ut Roma discedens, Evangelium Christi Aquilejæ nuntiaret, Ecclesiamque instituere t*. Quasi vero tot essent *primæ* Apostolorum *sortes*, quot sunt loca, in quibus primum Evangelium enuntiarunt. Ne quid dicam de Actorum verbis, ex quibus evidentissime patet, ad Marci personam, & quidem generatim, *primam* illam *sortem*, non autem ad locum referri. En verba ipsa: *Tunc accipiens B. Marcus primam sortem,*

tem,

tem, & baculum Pontificatus, arripuit iter, & veniens pervenit apud prædictam urbem, quæ dicitur Aquileja. Hunc esse genuinum loci istius sensum, confirmat etiam universa Venetorum sæculi IX. traditio, cujus testes luculentissimi sunt Bonus Tribunus Mathemaucensis, & Rusticus Torcellensis, Veneti mercatores, qui quum anno Æræ Vulgaris DCCCXXVIII. corpus S. Marci Evangelistæ Alexandria Venetias deferre niterentur, custodibus reluctantibus, & Alexandrinam D. Marci prædicationem obtendentibus, reposuerunt: *Si de prædicatione ejus* (D. Marci) *tractandum est, scimus quia primum Aquilejam civitatem Italiæ duxit ad fidem, quæ sita est in provincia illa, quæ ex antiquo Venetia nuncupatur, de qua nos orti sumus. Ergo nos summus primogeniti filii ejus, qui primum ab eo per Evangelium geniti sumus*; ut legere est in Historia Translationis Corporis S. Marci, quam ex Vaticanis codicibus eruit Baronius, vulgavitque Tom. IX. Annal. ad annum DCCCXX. §. XXII., recusa deinde a Bollandianis Tom. III. Aprilis pag. 353. Quod pariter confirmat Dandulus in Chronicis Lib. VIII. Cap. II. Part. VI. Neque tamen inficiari velim, Marcum primum & unicum Ægyptiorum Apostolum, eam provinciam ne levitur quidem attigisse, antequam Romam cum D. Petro iter susciperet, & Evangelium litteris consignaret; cum præsertim ejusdem Acta apud Henschenium ad diem XXV. Aprilis Tom. III., & Arabes auctores aperte pronuntient, finitimis cum populis Evangelium

annun-

annuntiasse, antequam de Alexandria ad Christi fidem convertenda a Spiritu S. moneretur. Illud unice contendo, Alexandrinam prædicationem, atque adeo illius Ecclesiæ exordium, post Romanum D. Marci iter, scriptionemquem Evangelii, repetendum esse, quod disertissimis, concordibusque tum Græcorum, tum Latinorum, Eusebii scilicet, Epiphanii, Hieronymi, aliorumque testimoniis firmatur. Omnes enim de Alexandrina missione, tanquam de re, quæ Evangelii scriptionem proxime sit consecuta, loquuntur. Quod ut clarius pateat, ipsorum verba afferam: *Assumto itaque Evangelio*, ait D. Hieronymus Cap. VIII. de Viris Illustribus, *quod ipse* (Romæ) *confecerat, perrexit ad Ægyptum, & primus Alexandriæ Christum annuntians, constituit Ecclesiam, tanta doctrina, & vitæ continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret*. Eusebius Historiæ Ecclesiasticæ Lib. I. Cap. XVI. *Ceterum hunc Marcum in Ægyptum profectum, Evangelium, quod ipse* (Romæ) *conscripserat, primum illic prædicasse perhibent, & in ipsa urbe Alexandria Ecclesias constituisse*. Epiphanius demum Hæresi LI. VI. *Itaque post Matthæum statim Marco, qui Romæ S. Petri comes fuerat, scribendi Evangelii provincia committitur. Quod cum fecisset, a B. Petro in Ægyptum mittitur*. Quibus addi possunt Theophylactus Præf. in Comment. in Evang. Marci, Nicephorus Lib. II. Cap. XVI., Martyrologium Romanum, aliique probatissimi testes. Quæ cum ita sint, mirum sane est, viros alioquin do-

ctissimos, toti antiquitati refragari ausos, nullo propemodum testimonio, nulla auctoritate fultos, sed solis, iisque levibus conjecturis innixos. Quod si cuilibet licitum concedamus, jam nullum est, iterum dico, historiæ caput, quamvis evidentissimum, quod prorsus labefactari, & convelli non possit.

XVIII. Tertia contra Aquilejensem Marci Evangelistæ Apostolatum difficultas est, prædicationis illius testes antiquiores parum sibi constare. Hermagoræ enim Acta, Marcum Evangelistam Aquilejam missum memorant statim post Petri ad urbem Romam adventum. At historia Apostolatus Aquilejensis post victum a D. Petro Simonem Magum. Quod quidem accidisse oporteret, si Marcus Aquilejam profectus esset post Evangelii scriptionem, ut universa Aquilejensium traditio fert; nam tum veteres, tum recentiores inter se consentire videntur, Marcum Romæ a fratribus rogatum, Evangelium scripsisse post D. Petri de Simone Mago victoriam. Chronicon Patriarcharum Aquilejensium innuere videtur, non quidem Romæ, sed Aquilejæ a D. Marco Evangelium fuisse exaratum, ait enim: *Marcus Evangelista, qui ab ore Petri Evangelium scripsit, ex præcepto B. Petri ad urbem Aquilejam venit; & per plures annos verbum ibi salutis prædicans, Evangelium propria manu scripsit: quod hodie in Aquilejensi Ecclesia omnibus volentibus demonstratur.* Quod penitus fabulosum est. Præterea Paullus Diaconus auctor est, Hermagoram D. Marci *comitem* fuisse,

fuisse, qui scilicet cum eodem Aquilejam pervenerit. Quod confirmare videntur Martyrologia Adonis Viennensis, Notkeri, Usuardi, & Romanum Vetus, in quibus omnibus S. Marci *discipulus* appellatur. Contra vero Andreas Dandulus in Chronicis Lib. IV. Cap. II. *natione Germanum* eum facit, qui ex diutino incolatu habitus sit *Aquilegiæ civis*. Quod historia Apostolatus Aquilejensis, & Pincius noster confirmant. Porro *veræ historiæ indicium est* (ait Josephus Lib. I. contra Appionem) *si de eisdem rebus omnes eadem dicant, atque conscribant*. Scilicet ut consensus est veritatis, ita dissensio est erroris, ac mendacii luculentissimum argumentum; natura enim sua varia sunt, neque sibi mutuo cohærent, quæ ad libidinem excogitantur.

XIX. Hactenus de Marci ad Aquilejenses prædicatione. Reliquum esset, ut aliquid diceremus de Hermagora, qui primus Tridentinis Evangelium annuntiasse traditur. At cum hujus Acta iisdem fundamentis fulciantur, quibus Marci Aquilejensis Apostolatus innititur, eaque nullius soliditatis, ac roboris sint, ut hactenus demonstravimus; totum id plane corruat necesse est, quod iisdem inædificatur; neque inde certi quicquam elici potest tum quod attinet ad ætatem, tum quod attinet ad Hermagoræ Præsulatum. Illud dumtaxat addiderim, Tillemontii argumentum ex Venantii Fortunati silentio, qui in Vita S. Martini Lib. IV., & Carminum Lib. VIII. Carm. IV., nul-

lam

lam Hermagoræ mentionem facit inter illustres Aquilejenses Martyres, cum tamen opportunissima eum commemorandi daretur occasio, maximam vim inde sumere, quod Venantius non longe ab Aquileja natus fuerit, quippe qui a Duplavenis valle, prope Cenetam, & Tarvisium oriundus erat. Negotium pariter non leve exhibet, quod in antiquissimo Florentinii Martyrologio, vulgo D. Hieronymo tributo, in quo ad diem XII. Julii sub *Armigeri*, seu *Armageri* nomine Hermagoram latitare vult idem auctor in Notis, nulla Episcopatus ipsius mentio fiat, cum alioquin Episcopalis dignitas diligentissime adnotari soleat in Martyrologiis.

XX. Sed quod ad S. Hermagoræ ætatem spectat, illud etiam minus commodum videtur, quod ab ipso ad Helarum, seu Hilarium, qui ejus in Aquilejensi Ecclesia successor fuit, atque anno Æræ Christianæ CCLXXVI. Episcopus est designatus, spatium interponitur CCVI. annorum, quibus sedem vacasse asserunt. Ex quo conjici licet, Hermagoram (si tamen ullus unquam Hermagoras Aquilejensis Episcopus fuit) paullo ante Hilarii tempora, hoc est post dimidium tertii sæculi, floruisse, cui Hilarius non multo post fuerit suffectus. Neque enim eorum temporum ratio, & Christianorum instituta tam immanem lacunam in Aquilejensium Episcoporum serie admittere nos permittunt; ac Palladii remedium, qui ut eam expleret, ac seriem feliciter continuaret, ab anno LXX. ad annum XCVI. Hilarium

larium sedisse vult, sequentibus vero Episcopis annos ex arbitrio addit, atque etiam novos invehit Antistites; lepidum sane, ridendumque commentum sanis hominibus merito visum fuit: quod etiam vel ex eo falsi arguitur, quod Hilarium ex editis apud Bollandi Continuatores Actis Tom.II. Martii, sub Numeriano passum fuisse constet. Nullum non movet lapidem sæpius laudatus eruditissimus Vir, ut difficultatem hanc, quæ ex enormi in Ecclesia Aquilejensi hiatu oritur, penitus tollat. Fidem ergo Actorum Hilarii elevat Cap.IV., conjicitque martyrio coronari potuisse anno CCV., vel etiam CLXX., nempe ut quam potest maxime, propiorem Hermagoræ eum statuat. Sic sequentium Præsulum ætates, successionisque ordinem arbitratu suo figit, transponitque, ac Andreæ Danduli calculos, quos ex vetusto Gradensi Chronico sumebat Venetus Chronographus, penitus respuit. Sed dum repudiatis domesticis, iisque unicis monumentis, ad meras conjecturas confugit, videat quæso Vir doctissimus ne in licentiam ei similem, quam tantopere in suis Candido, & Palladio improbat, ipse quoque incidere videatur. Certe eo loci si quæ ab ipso afferuntur, ut acre ejus ingenium, eruditionem solidam, ac sollertiam incomparabilem probant, pari robore difficultatem quam versat, eliderent; non esset cur Apostolica Hermagoræ ætas ex eo capite detrimenti quicquam timeret. Quæ cum ita sint, assumimus hic denuo quod principio a nobis positum fuit, sci-

licet S. Marci ad Aquilejenses prædicationem, atque adeo Hermagoræ, primo præsertim Ecclesiæ sæculo, Præsulatum, rem incertam, ne dicam commentitiam esse. Quare (ut ad rem nostram tandem revertamur) ex his omnibus illud apertum est, quod etiamsi concederetur, Tridentinam Ecclesiam ab Hermagora fundatam fuisse, primumque illius civitatis Episcopum Jovinum ab eo destinatum, quod Pincius asserit nullo veteri monumento adjutus; non tamen inde certo colligi posset, illi affulsisse Evangelii lumen primo, aut secundo Æræ Christianæ sæculo; ac Jovinum Apostolorum temporibus floruisse.

XXI. Sed instabit fortasse quispiam sacrarum Aquilejæ antiquitatum juratus assertor, qui fieri possit, ut res ceteroquin possibilis, adeo pervulgata medio præsertim ævo, ficta prorsus ac commentitia sit? Cui bono fabulas hujusmodi venditare? Gratis enim nunquam quemquam mentiri certissimum esse; adeoque raro admodum evenire solere, ut quæ multis jam retro sæculis fama celebrata sunt, omniumque ore protrita, falsa prorsus ac fictitia reperiantur; eorum enim, quæ nunquam fuerunt, ut nulla vis, nulla est natura, ita nec dicendi cuiquam materiam præbere. Quam in rem illud esse Averrois in Paraphrasi in librum Aristotelis de Somno & Vigilia: *Ea, quæ sunt famosa apud omnes, aut sunt necessaria secundum totum, aut secundum partem: impossibile enim est, ut famosum sit falsum secundum totum*. Hæc, quæ verissima sunt,

cogi-

cogitanti mihi, illud occurrit, nequaquam gratis mentiri, qui pro asserenda Ecclesiæ suæ vetustate mentitur. Quippe omnes ea pervasit opinio, nec prorsus immerito, maximum decus esse, Evangelii lucem jam inde ab Apostolorum temporibus habuisse. Sed dum attentius mecum ipse reputo ampullosa pleraque, nimiumque fidenter prolata, quæ in Aquilejensium monumentis occurrunt, in quibus Aquileja *famosissima*, & *famosissimum Italiæ caput* appellatur, Hermagoras vero dicitur *Protos-Episcopus Provinciæ Italiæ*, qui *super omnes Ecclesias Italiæ primatum obtinuit*; ex schimaticis, ventosis hominibus, hæc omnia ortum habuisse mihi perquam verisimile fit. Scilicet ut Constantinopolitani quondam Episcopi, qui ex regiæ urbis, in qua degebant, dignitate Romam æquare, Orientique præesse præsumebant, neque tamen eum honorem ab Apostolica institutione trahere valebant, ad fabulam nescio quam de Byzantina Ecclesia ab Andrea D. Petri germano fundata, confugerunt; ita quoque Aquilejenses tempore Schismatis Histriæ, quo schismatici illius provinciæ Episcopi, abrupta cum quatuor sedibus Patriarchalibus communione, jus Patriarchicum in Aquilejensem Metropolitam trasferre ausi sunt; fabulam illam consarcinasse videntur, ut prima Aquilejensis Ecclesiæ institutione ad Marcum Evangelistam revocata, Apostolum cum Alexandrina communem ostentarent, atque adeo adversus Romanam caput extollere possent, collatamque

per ſummam audaciam proprio Metropolitæ dignitatem quo jure, quare injuria tuerentur. Id eo fidentius aſſero, quod conſtet ex ſecunda Pelagii II. Summi Pontificis ad Eliam Aquilejenſem Metropolitam Epiſtola, quam afſert Baronius ad annum DLXXXVI., eoſdem ſchiſmaticos Patrum teſtimonia incongrua, & ad cauſſam ſuam non pertinentia, ordine ita turbato, libellis Imperatori oblatis inſeruiſſe, *ut quod ſcriptum nomine alterius, alterius nominis titulo promeretur*. Ex quo pronam ſchiſmaticorum ad mentiendum voluntatem, prurientemque fingendi libidinem, arguere licet. Neque vero mirum eſt, Paullum Diaconum (ex quo ſcilicet uno ad reliquos manaſſe ea perſuaſio videtur) traditionis illius radices vitiatas atque corruptas minime detexiſſe, eamque lectoribus ſuis libentiſſime propinaſſe; quandoquidem ſatis conſtat quam pingui minerva de Schismate illo Hiſtriæ egerit, quamque Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ ignarum ſe præbuerit Langobardorum Hiſtoricus, præſertim Lib.III. Cap. XXVI. de geſt. Lang. Simplicitate enim ridenda, ne dicam intollerabili, totam Trium Capitulorum hiſtoriam mire pervertit, ac quod in ſchiſmaticis illius provinciæ Epiſcopis culpandum erat, Tria nempe Capitula eos acerrime defendiſſe, probat ipſe, laudatque quammaxime; fingitque Smaragdum Patricium, qui eos ad Eccleſiæ unitatem revocare tentaverat, a Dæmone non injuſte correptum fuiſſe. Qua in re a ſchiſmaticorum fabellis, quæ ſua adhuc

æta-

ætate vigebant, deceptum fuisse, nemo fortasse inficiabitur.

XXII. Tertium argumentum, idemque validissimum, quo probamus, Tridentinæ Ecclesiæ exordia multo recentiora esse ac vulgo hactenus creditum fuit, petitur ex difficultate, qua Verbi Divini præcones primis Ecclesiæ sæculis premebantur in Evangelio nationibus divulgando, multoque magis in Ecclesiis erigendis inter gentes idolis deditissimas, & Christianæ religioni, ejusque ritibus infensissimas. Ante Constantinum Magnum, primum inter Romanos Imperatores, qui religionem Christianam aperte professus sit, difficillimum fuit Ecclesias construere, palamque Christi fidem profiteri, idololatriæ scilicet impense faventibus Imperatoribus, Christianosque omni conatu persequentibus. Ut cetera sileam, quibus id demonstrari posset, & argumento utar, quod propius nos attingit, ex harum regionum conditione S. Vigilio florente id manifeste colligitur. Sæculum pæne effluxerat, ex quo pacem Constantinus Ecclesiis dederat, nihilo tamen secius idolorum cultores Tridentinam urbem ferme circumsidebant. In valle enim Anaunia, anno Æræ Christianæ CCCXCVII. a rusticis & Paganis martyrio affecti sunt Sisinnius Diaconus, Martyrius Lector, & Alexander Ostiarius. Paullo post ipsemet Vigilius, non quidem in urbe Tridento, ut scribit Ughellus (ex quo deceptus fuisse videtur Marchio Scipio Maffejus Veronæ Illustratæ Part. I. pag. 211.) sed in valle

Randena XXV. M. P. a Tridento dissita, ut ex ejusdem Episcopi Actis Cap. I. §. VI. liquet, lapidibus obrutus, martyrii palmam adeptus est. Legitur in iisdem Actis Cap. I. §. II. *B. Vigilium* ab Aquilejensi Episcopo *extra muros civitatis Tridentinæ, ad eandem sedem gubernandam*, consecratum fuisse; quo loco ita apposite Papebrochius: *Quia scilicet, civibus adhuc majori parte gentilibus, nulladum sacra ædes in urbe erat*. Testantur denique paullo post eadem Acta, *S. Vigilium respectu divino animatum, exisse ad territoria Veronensium, & Brixianorum, & multitudinem populorum agrestium Christo per baptisma acquisivisse*. Quod argumento est necdum ab illis dioecesibus, quamvis alioquin ante Tridentinam fidem recepissent, gentilium errorum tenebras, inclinante quarto sæculo, omnino pulsas fuisse. Sed quid dicam ab illis dioecesibus? Nonne ab Anonymo, qui Pipino Caroli Magni filio regnante, rhythmicam Veronensis urbis Descriptionem elucubravit, a Mabillonio in Analectis Veteribus editam, memoriæ proditum est, S. Zenonem, qui sæculo quarto exeunte Veronensi Ecclesiæ præfuit, *Veronam prædicando ad baptismum reduxisse*? Quæ cum ita sint, mirari interdum subit, fuisse nonnullos, qui tam fidenter sibi persuaserint a S. Petro, vel ab alio ex Apostolis, Episcopos ad hanc, vel illa loca missos, qui statim Ecclesias ea felicitate fundare potuerint, ut iis Antistes alii atque alii non interrupte successerint; veluti si Christianæ religionis res iis temporibus quam-

maxi-

maxime florerent, summaque pace fruerentur. Jucunda sane persuasio ea est hominum in antiquitate Ecclesiastica adhuc rudium, atque imperitorum. Si enim contra piorum Principum edicta ac leges, & graviter & frequenter peccatum est, idolorum scilicet eversionem impatienter ferentibus Ethnicis, quid de iis temporibus existimandum, cum ipsimet Imperatores, utpote Gentiles, & idolis favebant, & Christianos totis viribus persequebantur? Ceterum post Constantini tempora, & ipso etiam Constantino imperante, multum sane universe res Christiana incrementi cepit. Tunc leges sanctissimæ ab eo in Christianorum gratiam latæ, res Ecclesiarum omnes, quæ fisco antea addictæ erant, restitutæ, exsilio, bonorum proscriptione, ac servitute soluti, qui ob religionis Christianæ professionem ea passi fuerant, falsorum numinum cultus lege lata prohibitus, templa idolorum, & simulacra plurima everti jussa, denique Ecclesiam non solum non vexavit pius Imperator, sed etiam innumeris propemodum bonis auxit ac locupletavit.

XXIII. Verum objiciat hic aliquis, ceteris regionibus Evangelium tum secundo, tum etiam primo sæculo annuntiatum fuisse. Et vero, ut de reliquis sileam, in Galliam primo sæculo Christi fidem illatam fuisse probant ejus nationis viri doctissimi; fundata nempe fuerat a S. Trophimo S. Paulli Apostoli discipulo Arelatensis Ecclesia, Viennensis a S. Crescente Paulli itidem discipulo, Lemovicensis a S. Martiali

uno ex LXXII. discipulis, Narbonensis a S. Paullo Apostolorum discipulo, Parisiensis denique a S. Dionysio Areopagita. Quæ, si vera sint, quis sibi persuadeat in Italia, hoc est in ea regione, in qua Petri cathedra, & Ecclesia principalis, (ut D. Cypriani verbis utar in Epist. LV.) in qua origo unitatis, in qua fons, ex quo rivuli ad reliquas profluxere; Christi fidem tam exiguos progressus fecisse? Accedunt loca pleraque SS. Patrum, quibus evincitur, exteris nationibus, quam longissime a Roma dissitis, satis mature Evangelii lumen affulsisse. Irenæus enim, qui anno circiter CXC. Æræ Vulgaris scribebat, hæc apposite ad hanc rem habet Lib. I. Cap. III. adversus Hæreses: *Etsi in mundo loquelæ dissimiles sunt, sed tamen virtus traditionis una & eadem est. Et neque hæ quæ in Germania sunt fundatæ Ecclesiæ, aliter credunt, aut aliter tradunt: neque hæ quæ in Iberis sunt, neque hæ quæ in Celtis, neque hæ quæ in Oriente, neque hæ quæ in Ægypto, neque hæ quæ in Libya, neque hæ quæ in medio mundi sunt constitutæ. Sed sicut sol creatura Dei in universo mundo unus & idem est, sic & lumen & prædicatio veritatis ubique lucet, & illuminat omnes homines qui volunt ad cognitionem veritatis venire.* Paria profert Tertullianus in libro adversus Judæos §. VII., qui non multo post Irenæum floruit. *Gætulorum varietates*, ait ipse, *& Maurorum multi fines, Hispaniarum omnes termini, & Galliarum diversæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo vero subdita; & Sarmatarum, & Dacorum, & Germanorum, & Scytharum, & abdita-*

rum

rum multarum gentium, & provinciarum, & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare non possumus. In quibus omnibus locis Christi nomen qui jam venit, regnat: utpote ante quem omnium civitatum portæ sunt apertæ, & cui nullæ sunt clausæ: ante quem seræ ferreæ sunt comminutæ, & valvæ æreæ sunt apertæ. Sed clarius laudatus Cyprianus Epist. LII. de Novatiano ad Antonianum verba faciens: *Cum sit a Christo una Ecclesia per totum mundum in multa membra divisa, item Episcopatus unus Episcoparum multorum concordi numerositate diffusus, ille* (Novatianus) *post Dei traditionem, post connexam & ubique conjunctam catholicæ Ecclesiæ unitatem, humanam conatur Ecclesiam facere, & per plurimas civitates novos Apostolos suos mittit, ut quædam recentia institutionis suæ fundamenta constituat; cumque jam pridem per omnes provincias, & per urbes singulas ordinati sint Episcopi in ætate antiqui, in fide integri, in pressura probati, in persecutione proscripti, ille super eos creare alios pseudoepiscopos audet.* His ut occurramus, illud animo reputandum est, Italiam, ut Imperii sedem, ita quoque Ethnicæ religionis centrum fuisse, in qua summo in honore erat, summaque veneratione colebatur. Quare factum est, ut tum Christiana, tum reliquæ omnibus invisæ, ac despectui habitæ, tamquam exsecrandæ superstitiones traducerentur. En quibus coloribus sacrosanctam Christi religionem depingat Romanus scriptor, hoc est Cornelius Tacitus Annal. Lib. XV. Cap. XLIV. *Ergo*, inquit, *abolendo rumori Nero subdidit*

dit reos, & quæsitissimis pœnis affecit, quos per flagitia invisos, vulgus Christianos appellabat. Auctor nominis ejus Christus, qui Tiberio imperitante per Procuratorem Pontium Pilatum supplicio affectus erat. Repressaque in præsens exitiabilis superstitio, rursus erumpebat, non modo per Judæam, originem ejus mali, sed per urbem etiam, quo cuncta undique atrocia, aut pudenda confluunt, celebranturque. Cui concinit Suetonius in Nerone Cap. XVI. *Afflicti suppliciis Christiani, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.* Quemadmodum igitur difficilius contra leges, atque edicta Principum ab iis delinquitur, qui in ipsa Principis civitate, atque ante magistratuum oculos versantur, quam ab illis, qui ultimos imperii fines incolunt; ita quoque operosius erat in Italia, hoc est in ipsa Ethnicæ pravitatis sede, destructis idolis, Ecclesias erigere, ac Christiana doctrina hominum mentes imbuere, quam alibi. Quare etiamsi concederemus tum Gallis, tum aliis etiam nationibus universim Evangelium innotuisse, priusquam ejus lumen omnes Italiæ regiones pervaderet, minime id mirum videri deberet, quippe nationes illæ, ut longe ab Imperio dissitæ, ita novos quoque, atque extraneos ritus facilius recipere, ac profiteri potuerunt. Verum enimvero cum Irenæi, tum Tertulliani propositiones, non de singulis generum, ut Scholæ loquuntur, sed de generibus singulorum intelligendæ sunt, hoc est illud dumtaxat innuunt, omnibus illis regionibus jam tum Christum innotuisse, atque Ecclesias etiam fuisse fundatas,

qui-

quibusdam scilicet in urbibus, non autem in singulis. Quod si Tertullianus *omnium civitatum portas* Christo reseratas esse ait, *nullas clausas*, emphatico ejus stilo ac rhetoricæ exaggerationi, ipsi satis familiari, tribuatur. Nemo enim sanus sibi persuaserit, universam qua late patet Germaniam, ne dicam Daciam, aut Scythiam, Tertulliani ætate Christo paruisse. Quod vero ad Cypriani locum spectat, certo certius est S. Martyrem, non de Evangelii prædicatione loqui in ea Epistola, sed de probitate atque integritate Episcoporum sui temporis, quos Novatiani pseudoepiscopis opponit; quare cum ait *per omnes provincias, & per urbes singulas ordinatos fuisse Episcopos in ætate antiquos*, & quæ sequuntur, de iis urbibus intelligit, in quibus Ecclesiæ jam fuerant erectæ: non autem de singulis universe. Licet enim propositio illa generatim sumatur, tamen, ut a Dialecticæ artis peritis adnotatum fuit, necesse est aliquando ad hujusmodi propositionum veritatem, ut secundum distributionem commodam, seu rei, de qua sermo est, accomodatam accipiatur: non autem secundum distributionem integram & perfectam, quæ limitationem omnem excludat. Eadem propemodum ratione explicandus esse videtur Lactantii locus in libro de mortibus Persecutorum Cap. II. ubi ait: *Dispersi sunt per omnem terram* (Apostoli) *ad Evangelium prædicandum, sicut illis magister Dominus imperaverat, & per annos XXV. usque ad principium Neroniani imperii per omnes provincias & civitates Ecclesiæ fundamen-*

damenta miserunt. Periodum enim annorum, qua Apostoli Evangelicæ prædicationi operam dedere definiens Lactantius, eam quinto supra vigesimum anno circumscribit, & hoc temporis intervallo eos Ecclesiæ fundamenta jecisse tradit *per omnes provincias, & civitates*, scilicet per omnes eas provincias, ac civitates, in quibus Christi Evangelium annuntiaverant. Nisi quis malit Lactantii propositionem universaliter moraliter, ut ajunt, accipere, ut de pluribus & celebrioribus provinciis & civitatibus intelligendus sit, non autem omnino de singulis. Is enim in communi hominum sermone obtinuit usus, ut quædam universe affirmentur, quæ licet exceptionem non minimam patiantur, pro more tamen & consuetudine ab omnibus ut talia admitti solent.

XXIV. Quartum argumentum sumimus ex finitimarum Ecclesiarum cum Tridentina collatione, quas, si quis rem ad veritatis trutinam revocare velit, S. Vigilii Tridentini temporibus, hoc est inclinante sæculo quarto, non multos Episcopos habuisse comperiet. Quo tempore Tridenti fulgebat Vigilius, Veronensibus Syagrius, Brixiensibus vero S. Gaudentius præerat. Ante Syagrium autem Veronensis Ecclesia non plures quam octo Episcopos numerat, septem vero Brixiensis ante Gaudentium. Vincentini ad annum CCCLXXXIX., qui Vigilii ætati respondet, S. Apollonium ponunt, ante quem quatuor tantum Episcopos habent. Eo tempore etiam tres dumtaxat Bergomum numera-

merabat: Sabiona vero, cujus Ecclesia Brixinam postmodum translata fuit, prorsus nullum. Quid plura? Ipsamet Aquilejensis Ecclesia ante S. Chromatium, qui vixit circa annum Æræ Christianæ CCCXC., novem tantum Præsules recenset. Porro qui fieri potuit, ut Tridentum intra alpium fauces, ac montium juga positum, idolorum cultoribus undique circumvallatum, longe remotius a fidei centro, hoc est Roma, quam reliquæ civitates; tam mature & fidem recipere, & Ecclesiam erigere potuerit, ut Vigilius decimus nonus ejusdem Ecclesiæ Præsul dicendus sit? Vigilii ætate finitimas Ecclesias paucos numerasse Episcopos diximus, si quis rem mature perpendat. Multo enim plures reperiat, qui ad vulgares earum civitatum scriptores confugiat. Ii namque tum unius Episcopi loco duos numerantes, tum nomina vel temere fingentes, vel ex apocryphis, aut nullius auctoritatis monumentis colligentes, eo rem deduxere, ut quælibet civitas vel a temporibus Apostolicis fidem se recepisse gloriari possit, amplissimamque ac minime interruptam suorum Præsulum seriem ostentare.

XXV. Diximus quoque, ut hoc obiter moneam, Sabionensem Ecclesiam sæculo quarto inclinante nondum constitutam fuisse, quamquam noverim, vulgo existimari S. Cassianum, qui Fori-Cornelii martyrium subiit, primum illius Ecclesiæ Antistitem fuisse, quem Hundius in Metropoli Salisburgensi, Bucelinus Part. I. Germaniæ Sacræ, aliique, ad annum Æræ Vulgaris

garis CCCL. vel CCCLX. revocant. Prudentius enim (hoc est antiquior, & quidem probatissimus, Cassiani actorum testis) in libro περὶ στεφάνων Hymn. IX. auctor est, Cassianum professione caligraphum fuisse, munusque docendi pueros litteras efformare multo ante quam persecutio adversus Christianos orta esset, Fori-Cornelii exercuisse; nec verbum addit de illius Episcopatu, quem pariter reticent cum veteres omnes, qui de S. Cassiano Martyre scripserunt, tum etiam omnia Martyrologia, in quibus Episcopalem dignitatem diligenter exprimi consuevisse, superius admonuimus. Quæ porro consensio inter Sabionensem Episcopum, & Forocorneliensem ludimagistrum? A Paganis e propria sede ejectum, cum peregrinationis gratia Romam contenderet, Fori Cornelii consedisse ajunt. At quis credat in Italia post Constantini tempora, quibus Christi fides ubique triumphabat, Episcopum, & Confessorem adeo vili & abjecto officio detineri potuisse? Negantis argumenti infirmitatem positivo & ajente aliquo roboremus. Poeta anonymus, qui aliquanto post IX. sæculi initium opusculum scripsit de Ordine Comprovincialium Pontificum, a Mabillonio editum pag. 347. Analectorum Veterum, disertissimis verbis tradit, Ingenuinum, qui dumtaxat inclinante VI. sæculo floruit, primum Sabionensis Ecclesiæ Antistitem fuisse:

Hæc sedes vallis Noricanæ dicta Sebana,
Ingenuinus habens primo quam rexerant almus.

Corrigendos esse ex eo opusculo vulgatos Episcopo-

ſcoporum elenchos, recte monet CL. Editor in ſuis ad id Adnotationibus. Sane cum dubius aliquando hærerem circa Brixinenſem Caſſiani Præſulatum, quod quæ ex Prudentii, aliorumque ſilentio difficultas oritur, non mihi ſatis eſſe videretur ad Eccleſiæ illius traditionem penitus evertendam; ut primum monumentum hoc mihi detegere licuit, in eam ſtatim propendere opinionem cœpi, quæ, Caſſiano excluſo, Ingenuinum primum illius Eccleſiæ Epiſcopum ſtatuit. Neque vero auctoritati carminis illius, propria vetuſtate conſpicui, quicquam officit, auctorem a nobis ignorari, *Ipſa enim re, non ſcriptoris nomine* (ut recte ait doctiſſimus Vir Marianus Victorius in Cenſura Tom. IX. Oper. S. Hieronymi) *veritas, aut probatur, aut adulteratur*. His omnibus addendum eſt: ſi Caſſianus Martyr ſtatuatur primus Sabionenſis Epiſcopus, fatendum ſimul eſſe, eam Eccleſiam ante Conſtantinum Magnum conſtitutam fuiſſe; Prudentius enim, qui circa annum Æræ Vulgaris CCCLXXX. floruit, *vetuſti temporis hiſtoriam* vocat Caſſiani martyrium; eodemque teſte S. ille Martyr in ſæva & generali Chriſtianorum perſecutione ſublatus eſt:

Ecce, fidem quatiens tempeſtas ſæva premebat
Plebem dicatam Chriſtianæ gloriæ:

qualis profecto poſt Conſtantini tempora in Italia nulla fuit. Porro enormis lacuna trium ferme ſæculorum in Eccleſia Sabionenſi admittenda eſſet, a Caſſiano ſcilicet ad Ingenuinum, quod fidem omnem excedit.

Quæ

XXVI. Quæ contra ſententiam hanc Brixinenſes afferre poſſunt, duo ferme ſunt, eaque non magni ſane momenti. Primum quidem eſt, in duobus Diplomatibus, altero Ludovici III. anni CMIX., altero Conradi II. anni MXXVII. quæ Gewoldus affert in Notis ad Hundii Metropolim Salisburgenſem pag. 315. & 316. edit. Ratiſponenſ. MDCCXIX., mentionem fieri *Sabianenſis Eccleſiæ, quæ eſt conſtructa in honore S. Caſſiani Martyris*, itemque *S. Brixinenſis Eccleſiæ in honore SS. Caſſiani Martyris, nec non & Ingenuini Confeſſoris conſtructæ*. Alterum argumentum eſt, ſchiſmaticos Hiſtriæ Epiſcopos, inter quos Ingenuinus noſter, in ſupplici libello, quem Mauritio Imperatori obtulerunt, *deceſſores ſuos* nominare. Non igitur primus fuit Sabionenſis Epiſcopus Ingenuinus (infert Bollandus ad diem V. Februarii in Commentario Hiſtorico §.XXXVIII) ſi deceſſores ſuos memorat, immo nec ſecundus, ſed ſaltem tertius. Ad primum quod attinet, non repeto hic quæ ſuperius notavimus, quam facile nimirum populares errores in hujuſmodi Diplomatibus recipi ſoleant. Illud monuiſſe ſufficiat, nullam Epiſcopatus Caſſiani mentionem neque a Conrado, neque a Ludovico haberi; quare nihil inde elici poteſt, præterquam Cathedrales tum Sabionæ, tum Brixinæ Eccleſias S. illi Martyri olim fuiſſe conſecratas, de quo nulla eſt diſputatio. Quod ad Bollandi illationem ſpectat, ea porro minoris momenti eſt. Deceſſores ſuos nominant ſchiſmatici Epiſcopi in Epiſtola ad Mauritium, non

qui-

quidem ſingillatim, ſed ſimul omnes, ſeu in globo, ut Scholæ loquuntur. Reſpective igitur, ut ajunt, aſſertio illa intelligenda eſt, non vero abſolute, reſpectu ſcilicet eorum Epiſcoporum, qui deceſſores revera in ſuis Eccleſiis habuerant, non autem reſpectu Ingenuini, quem certe primum fuiſſe fatendum eſt, contra vulgarem, recentemque opinionem; cujus ceteroquin teſtem nullum hactenus mihi reperire licuit antiquiorem Bartholomæo Tridentino in opere MS. ſuperius a nobis laudato, quod Romæ vidimus in Bibliotheca Barberina. Hæc cum ita ſint, minime aſſentior pluries jam memorato CL. Bernardo de Rubeis, qui Cap. XX. §. I. Monumentorum Eccleſiæ Aquilejenſis per *partes Italiæ finitimas* Rætias primam, & ſecundam (cui ceteroquin Sabiona accenſebatur) intelligendas eſſe vult in iis D. Ambroſii verbis Epiſt. LXIII. ad Eccleſiam Vercellenſem: *Conficior dolore, quia Eccleſia Domini, quæ eſt in vobis, Sacerdotem adhuc non habet: ac ſola nunc ex omnibus Liguriæ, Æmiliæ, Venetiarumque, vel ceteris finitimis Italiæ partibus, hujuſmodi eget officio*. Satius enim, commodiuſque exiſtimaverim (quæ aliorum etiam ſententia fuit) per *partes Italiæ finitimas*, regiones Illyricas intelligere.

XXVII. Vulgaris etiam inde Tridentinorum traditio infirmatur, quod incredibile propemodum videatur, ſi tot ante Vigilium Tridentini Paſtores floruiſſent, quomodo Idolorum cultores ac Pagani tam prope abeſſent a civitate.

Diximus enim ſuperius in valle Anaunia, quæ duodecimo tantum lapide ab urbe diſtat, Siſinnium, Martyrium, & Alexandrum, ſupplicio affectos fuiſſe, quod falſorum numinum cultum inde amovere conati eſſent: diximus S. Vigilio florente Tridentinos cives magnam partem Gentiles adhuc fuiſſe, ipſumque Vigilium pro Chriſti fide a Gentilibus ſuæ diœceſeos lapidibus obrutum. Quis hæc cum fervore eorum temporum, atque incredibili illorum Paſtorum Evangelium dilatandi, Paganoſque ad Chriſti fidem convertendi cupiditate, ſimul conciliare poſſit? Quis credat decem & octo ante Vigilium Antiſtites, tam alte ſtertiſſe, ut Domini vineam per quatuor propemodum ſæcula incultam, ſpiniſque atque urticis undique circumſeptam, miſere ſilveſcere paſſi ſint? Duodecim circiter M. P. Anauniam a Tridento abeſſe dixi, ut teſtatur etiam Pincius initio Lib. VI., & res per ſe ſatis nota eſt; quamvis Vigilius noſter etiam multo eam civitati propiorem faciat, ita enim ait in Epiſt. ad Joannem Conſtantinopolitanum §. II. *Poſitus namque (cui inquilinum eſt Anagnia vocabulum) locus viginti quinque ſtadiis a civitate diviſus, tam perfidia, quam natura anguſtis faucibus intercluſus*. Si enim ſtadium octava milliarii pars ſit, ut ex Plinio Lib. II. Cap. XXIII. colligitur, paullo plus quam tribus P. M. Anauniam a Tridento divideret Tridentinus Præſul. At *viginti quinque millibus*, hoc eſt paſſuum eo loco legendum eſſe trium Martyrum Acta a Surio edita Tom. III.

die

die XXIX. Maii, oſtendunt. Neque tamen ea diſtantia ad vallem Anauniam, cui nullo modo convenire poteſt, referenda, quod ea Acta faciunt, ſed potius ad locum ipſum, in quo ſancti Martyres paſſi ſunt. Monet enim Pantaleon Bortius, Celſiſſimi Tridentinorum Epiſcopi, ac Principis Vicarius Generalis, Vir antiquitatis Eccleſiaſticæ, optimarumque artium ſtudioſiſſimus, quem honoris cauſſa nomino; viginti quinque circiter P.M. a Tridento diſſitum eſſe locum, nomine *Mechel*, in valle Anaunia, cujus qui finitimi ſunt ruſtici, interfectores fuiſſe trium Martyrum Anaunienſium vetus quædam traditio ferat, de qua Pincius etiam teſtis: ex quo conjicit Vir eruditus in memoratis Surii Actis non *Metho*, ſed *Meclo* legendum eſſe. Lectionem hanc, quamquam ex ingenio excogitatam, tamen ex ſuperius laudato Bartholomæo Tridentino confirmari, adnotavimus in Epiſtola ad V. CL. Ludovicum Antonium Muratorium de Tridentina medii ævi Topographia, ubi fuſius hac de re diſputatum. Quare caſtigandi Daniel Papebrochius in Notis ad Vigilii Acta Tom. V. menſis Junii, Theodoricus Ruinartius in Admonitione in martyrium Siſinnii & ſociorum, Claudius Fleury in Hiſtoria Eccleſiaſtica ad annum CCCXCVII., Samuel Baſnagius in Annal. Eccleſ. Tom. III. ad eundem annum §. V., & alii, qui Vigiliano textu decepti, Anauniam tribus tantum milliariis & uno ſtadio a Tridento diſtare aſſerunt; quibus addendi Natalis Alexander in Synopſi Hiſtor. Eccleſ. V. ſæculi

 Cap.

Cap. I. Baronius in Annal. ad an. CCCC. §. IV. Lubinus in Martyrologio Romano Illustrato, Lippelous ad diem XXIX. Maii, & alii, ex Surianorum Actuum fide XXV. M. P. eam a Tridento dividentes, quod pariter absurdum est.

XXVIII. Stabilitur tandem sententia nostra ex S. Vigilii Actis a PP. Bollandistis editis Tom. V. mensis Junii, ex quibus manifeste colligitur, S. Martyrem in serie Tridentinorum Episcoporum tertium dumtaxat locum obtinere. Hæc enim ibi leguntur Cap. I. §. I. *Reversus itaque* (Vigilius) *a studiis ab Athenis, vel urbe Roma* (*vel* pro *&*, familiari sequioris præsertim ævi scriptoribus loquendi more) *in civitate Tridentina resedit, impleturus propositum sanctæ religionis, Deo, more Apostolorum, jam ordinatus dictæ civitatis Episcopus a primo tertius*. In Bibliotheca Capitulari Canonicorum Veronensium MSS. asservantur eadem Acta, quæ quamvis a Bollandianis multum verbis dissideant, re tamen conveniunt, eamque sententiam ita exprimunt: *Ut dignus in prædicta urbe Pontificatus tertio loco susciperet dignitatem*. Quem locum sic pariter exhibent Acta, a Donato Fætio post Kalendarium Tridentinum in Officio S. Vigilii proprio edita Venetiis anno MDLX. Verum quidem est Vigilii Acta quæ proferimus, non omnino sincera esse, quippe quibus multa addita, aliqua mutata, aut detracta sint. Attamen ad selectiora & integriora accedere testis est Papebrochius, qui in suo ad ea Commentario

præ-

prævio, hoc de iis fert judicium: *Itaque his omissis, sola prima damus, si non omnino primigenia, tamen (excipiendo quædam sub finem addita, vel mutata, & priores fortassis lineas) primigeniis proxima.* Utcumque res habeat, quod attinet ad S. Vigilii gesta nullum neque antiquius, neque sincerius testimonium proferri potest; proindeque piaculum esse duxerim, qualecumque illud sit, ab eo recedere, donec saltem clarior lux nobis affulgeat. Quare valeant commenta, valeant piorum impostorum fraudes, e quibus nullum religioni emolumentum, historiæ autem detrimenti plurimum promanat; stetque inconcussa a nobis initio proposita veritas, hoc est Tridentinæ Ecclesiæ primordia non a temporibus Apostolicis, sed post dimidium quarti sæculi repetenda esse, ac S. Vigilium, non decimum octavum, aut decimum nonum ejusdem Ecclesiæ Antistitem esse, sed inter primos referendum.

XXIX. Verum nihil propemodum a nobis hucusque actum esset, nisi difficultas quædam convelleretur, quam satis scio fucum non paucis facturam. Refert Pincius initio Lib. I., nonnullos opinatos esse, qui a Jovino usque ad Cyriacum Tridentini Episcopi numerantur, eos non Episcopos, sed Sacerdotes tantum fuisse. Quam opinionem ex eo vim capere existimat auctor ille, quod apud aliquos scriptores, ut ipse quidem tradit, inveniatur, Jovinum animarum Curatorem dumtaxat ac Presbyterum fuisse, Cyriacum vero primum Tridentinæ Ec-

clesiæ Episcopum. Sed quoniam, ut idem affirmat, qui sacros annales scripsere, Jovinum primum Tridentinorum Pontificem appellant, Vigilium vero decimum octavum faciunt; ita hæc facillime conciliari posse putat ex mitræ usu. Ait enim in prima Ecclesia Presbyteros, quos Pastores vocabant, nihil ab Episcopis diversos fuisse, nisi quod hi mitra uterentur, illi baculum tantum pastorale gererent, cum tamen ex antiquis Ecclesiæ institutis Episcopi essent. Quare ex eo factum suspicatur, ut qui a Jovino usque ad Cyriacum Tridentinam Ecclesiam rexerunt, quamquam charactere, ac potestate Episcopis haud fuerint inferiores, quoniam tamen baculo, non mitra uterentur, ideo Episcopos non fuisse existimatos: Cyriacum vero, quod mitræ ornamento primus sit decoratus, ideo primum Tridentinorum Episcoporum vocatum.

XXX. At nugæ profecto sunt, eæque vanissimæ. Primo quidem qui existimarunt Tridentinos Pastores a Jovino usque ad Cyriacum Sacerdotes fuisse, quid aliud existimarunt, quam fuisse Episcopos? Quid enim in prima præsertim Ecclesia *Sacerdotis* nomen cum apud Græcos, tum apud Latinos sonabat, nisi Episcopi, aut Pontificis? *Romanæ Ecclesiæ Sacerdotem* vocat Damasum Summum Pontificem Ambrosius Lib. V. Epist. XXX. nunc Class. I. Epist. XVII. Auctor libri *de dignitate Sacerdotali*, eidem Ambrosio perperam tributi, & S. Jo. Chrysostomus in libris *de Sacerdotio* non nisi de solis Episcopis agunt.

agunt. Sed quid opus est loca referre, cum apud veteres Patres, præcipue apud S. Cyprianum, id passim observari possit? Sequiori ætate ad Presbyteros quoque vox translata, quæ prius solis fere Episcopis tribui solita. Hinc Rabanus Maurus Lib. I. de Instit. Cler. Cap. V. *Sacerdos*, ait, *vocari potest, sive Episcopus sit, sive Presbyter*. Adde in Udalriciano Elencho, superius a nobis memorato, eos omnes *Sacerdotes*, *&* *Episcopos* vocari. Deinde vero quinam sunt scriptores isti, qui tradunt, Jovinum animarum Curatorem fuisse, Cyriacum vero primum Tridentinorum Episcopum? Neque enim quisquam a Pincio laudatur. Sed demus rem ita esse, quid aliud sonat Græcum *Episcopi* vocabulum, quam Curatorem, atque Inspectorem? Quod adeo verum est, ut ea de caussa etiam Principibus sæcularibus aliquando tributum sit, ut Constantio, Carolo Magno, Adgaro Regi Angliæ, & Constantino, qui *communis Episcopus* apud Eusebium vocatur. Quare qui Jovinum animarum curatorem faciunt, illi Episcopum etiam agnoscunt, ut enim recte ait Augustinus Lib. XIX. de Civitate Dei Cap. XIX. *Episcopatus nomen est operis, non honoris. Græcum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille, qui præficitur, eis quibus præficitur superintendit, curam eorum scilicet gerens: ergo* ἐπισκοπεῖν *si velimus, latine superintendere possumus dicere; ut intelligat non se esse Episcopum, qui præesse dilexerit, non prodesse*. Venio nunc ad mitram, qua primis Ecclesiæ sæculis Episcopos ornatos fuisse tradit

ſe tradit Tridentinus Hiſtoriographus, Paſtores vero, aut animarum Curatores non item. Sed unde quæſo eruditionem hanc hauſit? Pergratam ſane rem feciſſet, ſi teſtem aliquem nominatim protuliſſet, cum acerrima ſit inter antiquitatis Eccleſiaſticæ peritos de mitræ uſu concertatio, quibuſdam eum a temporibus uſque Apoſtolicis repetentibus, aliis vero multo recentiorem eſſe contendentibus. Et vero nullam mitræ mentionem fieri inter ornamenta Pontificum apud veteres auctores, qui de Divinis Officiis ſcripſere, aut in Sacramentariis, vel veteribus Liturgiis, a doctiſſimis viris obſervatum eſt, adeo ut vix ante annum milleſimum ea tribuatur Pontificibus & Epiſcopis; primique ſcriptores, qui aliquam ejus mentionem faciunt, ſint Petrus Damiani, Hugo Flaviniacenſis. S. Bernardus, Honorius Auguſtodunenſis, & alii, qui poſt X. ſæculum floruere. Id in cauſſa fuit, cur Onuphrius Panvinius, Hugo Menardus, aliique ſæculo dumtaxat Eccleſiæ X. eum uſum invaluiſſe opinati ſint. Accedit S. Iſidori Hiſpalenſis auctoritas, qui Lib. XIX. Cap. XXXI. Originum, mitræ uſum Epiſcopis aperte negat, ait enim: *Mitra eſt pileum Phrygium caput protegens, quale eſt ornamentum capitis devotarum. Sed pileum virorum eſt, mitra autem feminarum.* At non defuerunt Eccleſiaſticæ diſciplinæ perſcrutatores ſollertiſſimi, qui mitræ antiquitatem tueri aggreſſi ſunt, eamque validis argumentis propugnarunt. Tot clariſſimorum virorum diſſenſiones facillime componi

poni posse putat Jo. Cardinalis Bona Rerum Liturgicarum Lib. I. Cap. XXIV. §. XIV. si dixerimus, mitram quidem, qualis est hodie, nuperum ornatum esse, qui ante millesimum Christi annum vix fuerit in Ecclesia: negari tamen non posse, quin a temporibus Apostolorum aliquod fuerit capitis ornamentum, quo peculiariter, si non omnes, aliqui saltem Episcopi usi sint. Quod ad posteriora Ecclesiæ sæcula attinet, aliam difficultatis hujus enodandæ viam iniit Jo. Mabillonius in Præfatione in Sæculum IV. Benedictinum Part. II. §. CLXXXII. Probat enim mitræ usum omnibus & singulis Episcopis non fuisse communem, sed iis dumtaxat, quibus ex Sedis Apostolicæ privilegio concessum erat. Porro ex duabus hisce opinionibus utram mavult eligat Pincius, se ipsum confodiat, suamque ipse sententiam destruat, necesse est. Sive enim mitræ usum apud Episcopos semper in Ecclesia obtinuisse statuimus: & hac ratione Cyriacus Tridentinus Episcopus minime primus ea usus fuerit; sed præcessoribus quoque communis fuit, atque adeo suis illis animarum Curatoribus, qui revera, ipso etiam fatente, unum idemque cum Episcopis erant. Sive eum X. tantum sæculo cœpisse opinamur: & hoc modo neque Cyriacus, neque qui eum proxime sequuti sunt Episcopi longissimo intervallo, eo ornamento condecorari potuerunt. Quare illud pro certo habeat Pincius baculi ac mitræ distinctionem a se excogitatam, inter futilia & inania prorsus esse ponen-

nendam; atque ineptire omnino dicendi essent, qui ea ratione explicanda atque intelligenda esse S. Vigilii Acta superius a nobis allata, contenderent. Neque tamen inficias iverim, primis Ecclesiæ sæculis fuisse viros sacro charactere ab Apostolis insignitos, qui varias regiones peragrantes Christi Evangelium promulgaverint, gentesque ad fidem converterint; ac potuisse fieri, immo fortasse factum fuisse, ut eorum aliqui etiam Tridentum appulerint. Sed cum ii certas sedes minime haberent, perpetuoque labore huc illucque contenderent, ut Evangelium in universam terram diffunderent; non magis Episcopi Tridentini, quam reliquarum civitatum Pastores dicendi forent. Quare fatendum omnino est, nullo fundamento tot ante Vigilium Tridentinos Præsules recenseri, veteribus præsertim monumentis, ac ratione ipsa reclamantibus.

XXXI. Hæc longius fortasse quam par erat, persecuti sumus, tum quod satis celebris videretur ea Pincii distinctio, tum etiam quod V. CL. Daniel Papebrochius in Notis ad S. Vigilii Acta a se edita, eam ita lectoribus proponat, ut neque rejicere, neque approbare videatur. Neque tamen quæ a nobis hactenus in eam rem dicta sunt, eo sensu a quoquam accipi velim, quasi nostra sententia esset, primis Ecclesiæ sæculis nullum inter Episcopum, & Presbyterum discrimen fuisse. Absit a nobis falsa illa Aerii, & recentiorum Heterodoxorum opinio. Hoc dumtaxat innuere in animo fuit, si Jo-

si Jovinus, & qui eum ad Cyriacum usque secuti sunt, pastorale baculum acceperunt, ac Tridentinam Ecclesiam administrarunt, quamquam fortasse reditibus pinguioribus, & sede ornatiori caruerint, proindeque aut Pastores, aut Sacerdotes, aut animarum Curatores, aut etiam Presbyteri nominentur, eos tamen & fuisse revera Episcopos, & vocari debere; ut enim recte Hieronymus ait in Epist. CI. ad Evangelum, *Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas, vel sublimiorem, vel inferiorem Episcopum non facit.*

XXXII. Sed inquiet hic fortasse aliquis, nihil obstare quominus primis Ecclesiæ sæculis, in tanta hominum, qui Episcopatu digni haberentur inopia, a solis Presbyteris seu Parochis, vel si maris Chorepiscopis, qui tamen dumtaxat Presbyteri erant, Tridentinam Ecclesiam fundatam, ac rectam fuisse dicamus. Quo modo Japoniorum, & Sinarum Ecclesiæ fundatæ sunt, & diu etiam sine Episcopis gubernatæ; multæque Novi Orbis Ecclesiæ eadem ratione a solis, ut vocant, Missionariis, qui & Verbi Divini, & Sacramentorum ministerio in illis regionibus vacabant, administratæ fuerunt. At contra est. Primo enim quod ad Chorepiscopos attinet, præterquam quod eorum ordinem circa finem III. sæculi institutum fuisse, ex eo probetur, quod Chorepiscoporum in antiquis Ecclesiæ monumentis ante IV. sæculi exordium nulla prorsus occurrat memoria;

illud

illud insuper notandum est, Chorepiscopos fuisse Presbyteros aliquo jurisdictionis Episcopalis privilegio adauctos, qui in pagis ac vicis Episcopi partes gerebant; unde a Ferrando Diacono in Breviatione sacrorum Canonum Tit. LXXIX., S. Isidoro Hispalensi in Lib. II. Cap. VI. de Officiis Ecclesiasticis, Rabano Mauro in Lib. I. Cap. V. de Institutione Clericorum, & aliis, *Episcoporum Vicarii* nuncupati sunt. Porro quis sibi fingat Episcopi Vicarium ubi Episcopus nullus sit? Quis credat Tridentinam Ecclesiam, ab iis gubernatam fuisse, qui Ecclesias, quæ in agris erant, administrabant? Adde ex Rabano, & Isidoro locis laudatis, eos a solo Episcopo civitatis, cui adjacebant, fuisse ordinatos, non aliter atque Presbyteri. At Parochi fortasse fuerunt primi illi Tridentinorum Pastores. Demus tales fuisse, certe eos ab aliquo Episcopo illuc missos oportet. Quod si res ita habeat, cur non eos potius ab Episcopo illo impositione manuum Episcopali charactere insignitos fuisse dicamus, ut Episcopi munia Ecclesiis necessaria obire possent, ut Confirmationis Sacramentum ministrare, sacrum Chrisma conficere, altaria consecrare, præcipue vero Sacros Ordines conferre, ut Diaconos, & Presbyteros alios Ecclesiæ suæ compararent? Certe Tridentinæ Ecclesiæ rebus male cavisset Episcopus ille, quicumque tandem fuerit, qui Presbyteros tantum ad eam misisset, cum Episcopos mittere posset; neque enim mi-

nori

nori pietatis, ac doctrinæ fama primis illis Ecclesiæ temporibus opus erat ut quis Presbyter ordinaretur, quam ut quis consecraretur Episcopus.

XXXIII. Urgeri tamen adhuc posset præcipue ex Ecclesiastica Scotiæ historia, ex qua constat Scotos a Presbyteris, & Monachis primum ad Christum conversos, & in Christiana religione institutos; illorumque Ecclesias plurium annorum spatio ab illis administratas fuisse. Ita enim rem memorat Joannes Fordonus Scotic. Chronic. Lib. III. Cap. VIII. *Ante Palladii adventum* (qui anno CCCCXXX. a Summo Pontifice Episcopus ordinatus est) *habebant Scoti fidei doctores ac Sacramentorum ministratores Presbyteros solummodo, vel Monachos, ritum sequentes Ecclesiæ primitivæ.* Idem testantur Joannes Major de gestis Scotorum Lib. II. Cap. II. Hector Boetius Scotorum Histor. Lib. VI., & alii. Quid igitur obstat, opponere posset aliquis, quominus Christianam fidem eadem ratione etiam apud Tridentinos satam fuisse dicamus, atque auctam, per Presbyteros scilicet, ac viros Apostolicos, qui eam Ecclesiam usque ad Cyriacum gubernaverint? At id nullo negotio refelli potest. Quidquid enim sit de primis rei Christianæ exordiis, primisque Verbi Divini præconibus apud Scotos, illud constat, *Pontificem inter se communi suffragio ex Monachis, & Culdeis* (hoc est Colideis, seu Dei cultoribus) sibi deligere fuisse solitos, *penes quem divinarum rerum esset potestas*; ut Hector

Boe-

Boetius loco laudato, & Lib. VII. testatur. Porro minime ambigendum est, quin Pontifices illi ad vicinarum Ecclesiarum Episcopos missi fuerint, ut ab iis consecrarentur. Palladius vero a primis illis distinguitur, non quod is primus fuerit apud Scotos Episcopus, sed quod primus a Romano Pontifice ordinatus sit, atque in Scotiam directus, neque ex Culdeorum collegio sit assumtus, contra vetustissimum Scotorum morem. Quare manifestum est, nihil inde colligi posse, quo Tridentinam Ecclesiam Apostolorum ævo fundatam fuisse evincamus, & a Presbyteris, seu Parochis administratam.

XXXIV. His in tanta antiquitatis caligine, quantum per rerum obscuritatem fieri potuit, enucleatis, inquirendum nunc esset, quisnam ex iis, qui jam explosi sunt, Tridentinis Episcopis, primus, quisnam vero secundus ordine censendus sit, cum satis constet, S. Vigilium tertio loco ponendum esse. Ac de secundo quidem fidenter pronuntiaverim non nisi Abundantio eum locum convenire posse, ei nempe, qui Aquilejensi Concilio subscripsit. Cum enim temporis ratio id evidenter evincat, minime ambigendum est, quin proxime ante Vigilium sit collocandus. De primo major est difficultas. Cyriacum primum Tridentinæ Ecclesiæ Episcopum fuisse ab aliquibus memoriæ proditum esse ait Pincius, idemque affirmat, Jovinum apud sacrorum annalium scriptores, primum Tridentinorum Pontificem appellari. Si testes nominatim protulisset, judicium ferre liceret,

quibus

quibus potior fides habenda esset. At eo neminem afferente, simulque deficientibus veteribus monumentis omnibus, nihil est nobis temere definiendum. Verum quidem est, Jovinum ab omnibus, quos hactenus viderim, primum Tridentinorum Præsulum statui. Ita habet Udalricianus Elenchus, idemque testatur Bartholomæus; vetustiores scilicet auctores, qui de Tridentinorum Pontificum serie aliquid memoriæ prodiderunt. Quare securius duxerim eam prærogativam Jovino tribuere, cum primorum Evangelii præconum fama satis conspicua sit, ac suspicari liceat ideo Jovini, non vero Cyriaci nomen vulgo celebratum.

XXXV. Sed numquid nobis persuasum erit, quindecim aut sexdecim post Jovinum, vel si mavis Cyriacum Episcopos, omnino commentitios esse, atque incredibili quorumdam temeritate in Episcoporum seriem invectos? Equidem cum diu multumque hæc mecum reputassem, minime asserere dubitabam ita prorsus fuisse factum; cum præsertim exemplo rem non carere satis mihi compertum esset. At succurrit postea ratio, qua non conficti, & adventitii, sed potius transpositi videri possint, quæ est hujusmodi. Inter Vigilium, & Agnellum, qui in vulgaribus elenchis quartum & vigesimum locum obtinet, duo integra sæcula intercedunt, neque tamen plures quam quinque Episcopi in iis numerantur, scilicet Agippus, Quartinus, Peregrinus, Gratiosus, & Theodorus. Porro quis credat in tam longo temporis inter-

intervallo Tridentinæ Ecclesiæ regendæ quinque tantum Præsules electos fuisse? Singulos enim quadragenis annis Episcopalem sedem tenuisse fateri cogeremur, quod fidem omnem excedit. Quare suspicari licet, plures eorum, qui ante Vigilium positi sunt, ut series cum temporibus Apostolicis connecteretur, transponendos esse, ac post Vigilium collocandos. Plures inquam, non omnes; cum quidam temere in duos veluti secti ac duplicati videantur, ut Abundantius, Magroninus, Theodorus, ac Guarinus, qui in Udalriciano Elencho *Quartus* nominatur, proindeque non alius videtur esse a Quartino Agippi successore: quidam vero ex S. Vigilii Actis desumti videri possint, ut Claudius, & qui ei proxime succedit Magnosius, qui in Udalrici Catalogo *Claudianus*, & *Magorius* appellantur. De Claudiano enim, & Maugurio, seu, ut alii legunt, *Magoriano*, germanis fratribus S. Vigilii, in ejusdem Actis mentio est Cap. I. §. VII., unde in Tridentinorum Episcoporum seriem verisimillimum est perperam irrepsisse.

XXXVI. Huic disputationi finem facere hic debuissemus, nisi, cum tam sæpe Vigilii Tridentini Episcopi ac Martyris mentio a nobis facta fuerit, consentaneum videretur aliquid etiam de ipsius scriptis, ac de reliquis ad ejus res gestas pertinentibus, leviter saltem attingere. De eo igitur ita Gennadius in Lib. de Viris Illustribus Cap. XXXVII. *Vigilius Episcopus scripsit ad quendam Simplicianum in laudem Martyrum*

Libellum,

Libellum, & Epistolam continentem gesta sui temporis apud Barbaros Martyrum. Bartholomæus legit: *& apud Barbaros martyrium.* Quæ, licet obscure, innuere tamen videntur Epistolam ad Simplicianum de martyrio Sisinnii ac Sociorum, & alteram ejusdem argumenti ad Joannem Constantinopolitanum missam: cum nemo nesciat *libri*, ac *libelli* nomine, præcipue apud Patres, epistolas aliquando designari. Hunc postremum non alium esse posse a S. Joanne Chrysostomo inter se consentiunt viri eruditi omnes. Etiam Simplicianum hic memoratum, eum esse, qui post S. Ambrosium Ecclesiæ Mediolanensi præfuit, testantur idem Bartholomæus in Vita Sisinnii & Sociorum, Pincius Lib. I. de Vitis Pont. Trid., Baronius in Notis ad Martyrol. XXIX. Maii, & XXVI. Junii, & in Annal. Eccles. ad annum CCCC. §. II., Joannes Maria Brasichellensis in Indice librorum expurgandorum pag. 134., Vossius Lib. II. Cap. X. de Historicis Latinis, Aubertus Miræus in Notis ad Gennadium Cap. XXXVI. & sequenti, Ughellus Tom. V. Italiæ Sacræ in Episcop. Trident., Daniel Papebrochius in Commentario prævio ad S. Vigilii Acta, & alibi (quamquam in Notis ad eadem Acta, per imprudentiam scilicet, S. Ambrosio Vigilium eam Epistolam misisse asserat) Theodoricus Ruinartius in Admonitione in martyrium Sisinnii & Sociorum, Tillemontius Tom. X. monumentorum Historiæ Ecclesiasticæ Nota IV. in Vitam S. Vigilii, Pagius in Critica Baronii Tom. II. ad an. CCCC. §. II., & alii. Refragatur ta-

men Natalis Alexander in Synopſi Hiſtor. Eccleſ. Sæc. V. Cap. I., eaque de cauſſa Baronium etiam arguit. Tota ejus ratio in eo poſita eſt, quod Gennadius de Vigilio dicat, ipſum ſcripſiſſe *ad Simplicianum quendam*; ex quo infert alium ibi indicari a Simpliciano Epiſcopo Mediolanenſi, de quo capite præcedenti cum laude meminerat. At nimis infirma eſt hujuſmodi argumentatio. Gennadius, ut videtur, Vigilii Epiſtolas non legerat. Demus etiam legiſſe, compertum tamen non habuit ad eum Simplicianum, de quo capite proxime antecedenti mentionem fecerat, priorem miſſam eſſe, ideo *ad quendam* dixit. Non eſt igitur cur ea de cauſſa a priori ſententia recedamus; atque vel ob id ſaltem parcendum videbatur Baronio, quod is in Annalibus Eccleſiaſticis ad an. CCCC. §. II., hæc in hanc rem habeat: *Sed cum* (Gennadius) *mentionem habens Simpliciani, non dicat eum Mediolanenſis Eccleſiæ fuiſſe Epiſcopum, ſed quendam, quaſi incertum ejus nominis virum; revocari poſſe videtur in dubium, num hic ille ſit Simplicianus Antiſtes ſucceſſor S. Ambroſii: cum præſertim præcedenti capitulo idem de eodem Mediolanenſi Epiſcopo auctor agat, recenſens edita ab eo ſcripta*. En præviſam a doctiſſimo Annalium Eccleſiaſticorum Parente Critici Galli oppugnationem, quam tamen ille non adeo invictam exiſtimavit, ut ob eam priori conjecturæ valedicendum eſſe putaret, quam his rationibus fultus probat eodem loco. Primo quod Vigilii Epiſtola in codicibus omnibus inſcripta ſit, *ad Simplicianum Epiſcopum*. Secundo quod li-

cet

cet cujus Ecclesiæ Antistes fuerit, minime exprimat, tamen quod eum *Patrem* appellet, cum Episcopi collegas *fratres* consueverint nominare; non alium quam Simplicianum, longo senio venerandum fuisse, facile suspicari liceat: præsertim cum S. Augustinus ipse, jam Episcopus, ad eundem Simplicianum scribens libros Quæstionum, eum, licet tunc tantum Presbyterum, *Patrem* appellet. Tertio tandem, quod constet auctoritate Paullini in Vita S. Ambrosii, horum Martyrum reliquias mox Mediolanum fuisse translatas. His addi potest, in confesso esse apud omnes, inter Ambrosium, Simpliciani, de quo loquimur, alumnum, ac in Episcopatu antecessorem, & Vigilium, mutuum intercessisse litterarum officium. Huic Alexandri errato facem fortasse prætulit Philippus Labbæus in Dissertatione de Scriptoribus Ecclesiasticis, in Vigilio Tapsensi, qui ob id etiam non quidem Baronium, sed Miræum *audaciæ* insimulat; quasi vero Miræus omnium primus opinionem illam invexerit, aut eam attingendo, inauditum facinus perpetraverit.

XXXVII. Tradit eodem loco Alexander, Baronium hac in parte secutus, Martyres Anaunienses ann. CCCC. trucidatos fuisse, quod rustici vallis Anauniæ iniquo animo ferrent Idolorum eversionem Honorii Imperatoris edicto ubique factam. Quod duplici ex capite falsum est. Non enim ann. CCCC., sed ann. CCCXCVII. passi sunt tres Martyres Anaunienses, ut viri eruditi probant ex his Vigilii verbis: *Dies passionis IV. Kal. Junias, feria VI.*; quæ Epocha cum alio anno conciliari

 nequit.

nequit. Ex quo error alter manavit, quod scilicet a rusticis necati fuerint, ægre ferentibus idolorum eversionem ab Honorio imperatam; cum Honorii edicta, quibus idola everti jussit, & sacrificia prohibuit, anno CCCXCVII. nondum lata essent, ut ex Baronio in Annal.Eccles. ad an. CCCXCIX. §. LIV., & Dionysio Gothofredo in Notis ad Codicem Theodosianum, colligitur, ad annum CCCXCIX. ea referentibus Ad illas Honorii sanctiones alludere videtur S. Maximus Taurinensis Episcopus in Serm. II. de S. Alexandro, inter Anecdota CL. Muratorii Tom. IV. pag. 75., ubi hæc leguntur: *Quoties mandavit Deus idolorum sacrilegia destruenda, & nunquam ad hanc partem solliciti esse voluimus? Semper dissimulavimus, semper sprevimus. Postea nos admonuit Imperiale præceptum. Videte quanta divinitatis sit derogatio hæc humanæ potestatis adjectio*. Non tamen ea de caussa Paganos vallis Ananiæ in tres illos sanctos viros furore percitos fuisse vel leviter indicat; sed, ut habetur Serm. I. de eodem S. Martyre, quod *ejus regionis homines, apud quos Christianum nomen cognitum antea non fuisset, adsueto sacrilegio, quod Lustrum dicunt, loca vellent universa polluere, ac sancti viri arguerent eos, erroresque eorum manifestanter rationabili castigatione convincerent ..... Hæc tota caussa passionis est, propter quam morti addicti sancti viri cursui* (lege *sui*) *similes esse ceteros hortarentur*. Quod cum iis plane consentit, quæ in ipsorum Actis leguntur. Quare si inter Anaunienses Martyres, & Honorii constitutiones aliquid interesse velimus, dicendum potius
esset,

esset, Christianum Principem trium Martyrum nece commotum, fama scilicet tanti facinoris omnium auribus perstrepentibus, ac facti immanitatem Christianis omnibus exsecrantibus, ad leges illas ferendas compulsum fuisse, quibus in delinquentes capitali pœna animadverti jussit.

XXXVIII. Ait idem S. Præsul Serm. I., tres illos Martyres suis temporibus passos esse: se, & auditores suos *conscientia propria illos novisse*, atque *oculorum contemplatione ipsorum supplicia cognovisse*; de Honorii vero edicto, ut de re proxime elapsa, sermonem ad populum habens, ipse loquitur: ex quibus legitime inferri posse videtur, eum Episcopalem sedem tenuisse jam inde ab anno Æræ Christianæ CCCXCIX., aut certe non multo post. At si ita sit, qui fieri potuit, ut Romanæ Synodo sub Hilaro Papa anno CCCCLXV. celebratæ interfuerit? Nonne fidem omnem excedere videtur, S. Maximum LXX. circiter annos in Episcopatu transegisse? Adde in Mediolanensi Synodo sub Eusebio anno Æræ Vulgaris CCCCLII. non primo loco post Metropolitanum, sed septimo dumtaxat subscripsisse, ex quo colligitur, sex eo anno illius provinciæ Præsules ipsum ætate antecessisse. Hic enim mos antiquitus obtinuit, ut etiam Baronius non uno in loco monuit in Annalibus Ecclesiasticis, ut non sedium prærogativæ, sed temporis quo quisque Episcoporum sedere cœpit, habita sit ratio; adeo ut qui plures annos ageret in Episcopatu, vel Ar-

chiepiſcopatu, priorem ſibi in Synodis locum vendicaret, etiamſi alioqui dignitate ſedis eſſet inferior. Ut hæc inter ſe concilientur, ſuſpicari ne poſſumus laudatos Sermones duos non eſſe S. Maximi Taurinenſis Epiſcopi? Vel potius retenta veteri Gennadii lectione, qui eum Honorio & Theodoſio juniore imperantibus *obiiſſe*, non *floruiſſe* tradit, ut codices omnes MSS. & editi ante Miræum teſtantur; conjiciendum eſt, alium eſſe ab iſto Maximo eum, qui Romano Concilio interfuit? At Taurinenſes tabulæ duos Maximos minime agnoſcunt. Forte loca paullo ante a nobis allata, commode eam interpretationem pati poſſunt, ut S. Epiſcopus de viſis ſe puero, & a ſenioribus ſuæ Eccleſiæ loquatur. Certe idem Maximus (ſi tamen ejuſdem auctoris ſint Sermones omnes a CL. Muratorio editi, ut ſtili ſimilitudo evincere videtur) Serm. IV., qui eſt in Paſcha, Eutychianorum hæreſim, quæ anno dumtaxat Æræ Vulgaris CCCCXLVIII. exorta eſt, ſibi notam fuiſſe indicat, cum de Dei Filio ait: *Salva enim divinæ proprietate naturæ, naturam in ſe ſuſcepit humanam, non facta* (nota) *confuſione, ſed unitione perfecta.* Neque mirum videri debet, ſcriptorem, qui Honorio imperante floruerit, Romanæ Synodo anni CCCCLXV. ſubſcribentem invenire, quod Honorius anno CCCCXXIII. deceſſerit. Demus enim hoc ipſo anno quadrageſimum circiter ætatis annum numeraſſe Maximum: cum vero Synodo Romanæ ſubſcripſit, octuagenarium plus minus fuiſſe, & florentem ſub Honorio habebimus,

bimus, & adhuc in vivis anno CCCCLXV. Sed ne longius quam par est ab incepto digrediamur, nodum hunc eruditis Taurinensibus solvendum relinquimus; ad quos pariter spectat S. illius Episcopi opera hactenus confusa ac dispersa in unum tandem corpus colligere, absolutamque eorundem editionem procurare.

XXXIX. Quinque librorum *contra Nestorium & Euthychem* auctorem non esse S. Vigilium Tridentinum, post Baronium, & Bellarminum, evidentur a multis ostensum est. Huic errori ansam præbuisse videtur Honorius Augustodunensis Lib. II. Cap. XXXVII. de Luminaribus Ecclesiæ, qui quamvis alioquin Gennadium transcribat, tamen hoc loco rem mire pervertit, ait enim: *Vigilius Episcopus scripsit ad Simplicianum in laudem Martyrum libros quinque*. Confundens nempe argumentum Epistolarum Vigilii Tridentini cum numero librorum contra Eutychem alterius cujusdam Vigilii. Editi porro sunt hi libri nomine S. Vigilii Tridentini Episcopi & Martyris a Churterio, & in veteribus Bibliothecis Patrum; quod Pincius avidissime arripuit, multisque verbis in eorum laudes excurrit sub finem libri primi. Neque tamen solus Pincius hunc errorem secutus est, sed Lippelous etiam, Haræus, & Leuchtius, Surii breviatores: item Galesinius in suo Martyrologio ad diem XXXI. Januarii, Lipomanus Tom. II. pag. 151. & alii; qui ut putidum anachronismum caverent (multo enim post Honorii tempora, quo imperante Vigilius noster floruit, cum Eutychiana, tum

Nestoriana hæresis sunt exortæ) eum sub Anastasio Imperatore occubuisse commenti sunt. Ceterum Baronius in Notis ad Martyrol. XXVI. Junii, tres Vigilios memoravit, qui auctores haberi possint eorum librorum contra Nestorium & Eutychem, Vigilium scilicet Brixiensem, Vigilium Africanum Episcopum Tapsensem, & Vigilium Lactorensem, qui Concilio Agathensi in Gallia subscripsit. In Annalibus vero ad an. CCCC. §. XVIII. quartum addidit Vigilium, hoc est Vigilium Diaconum, de quo Gennadius in Lib. de Viris Illustribus Cap. LI. Ex quo Critici in partes diversas abjere. Verisimilior tamen sententia est, ejus operis auctorem esse Vigilium Tapsensem; circa quæ videndus Chiffletius in Vindiciis Operum Vigilii Tapsensis. Baronii tum Annales, tum Notas in Martyrologium Romanum properantius percurrisse videtur Franciscus Maria de Aste Archiepiscopus Hydruntinus, qui in suis ad idem Martyrologium Animadversionibus die XXVI. Junii, scribere non dubitavit, *Baronium Vigilio Tridentino tribuisse libros V. adversus Eutychem*. Quam immerito id affingatur Annalium Ecclesiasticorum Parenti, ex his quæ retulimus, satis constat. Non minus turpiter alucinatus est de Aste asserens eodem loco, Pagium in Critica Baronii Tom. II. ad an. CCCC. §. III. in ea sententia esse, ut *Stiliconis Consulatus*, qui in S. Vigilii Tridentini Actis notatur, addititius prorsus sit. Eo enim loco non de Vigilii Actis loquitur doctissimus ille scriptor, sed de Actis trium

Mar-

Martyrum Anauniensium apud Mombritium, & alios, in quibus dicitur, eos morti traditos *Consule Stilicone*: tantumque abest, ut Stiliconis Consulatus in Vigilii Actis signatus, addititius a Pagio pronuntietur, ut potius ex his in Acta Martyrum Anauniensium perperam irrepsisse conjiciat loco ab ipsomet de Aste laudato. Vincentius Placcius in libro de Scriptoribus Pseudonymis in Vigilio Martyre, ait libros quinque contra Eutychem a multis etiam Gelasio Romano Pontifici tributos fuisse. At fallitur Vir eruditus, quæstionemque aliam, quæ cum hac nihil commune habet, simul confundit, eam nempe, quæ inter eruditos versatur circa librum *de duabus in Christo naturis contra Nestorium, & Eutychetem*, quem alii Gelasio Romano Pontifici, alii Gelasio Cyziceno Cæsareæ in Palæstina Episcopo tribuunt. Huic Placcii errori facem prætulisse videtur Joannes Dallæus, quem laudat eodem loco.

XL. Ceterum quamvis martyrio potius, quam scriptis contra Nestorium, & Eutychem libris celebris sit Vigilius noster, non tamen e scriptorum albo prorsus est expungendus, tum quod Gennadius, & Honorius, veteres auctores, in libris de Scriptoribus Ecclesiasticis eum non omittendum esse censuerint, tum etiam quod duæ ejus Epistolæ, altera ad Simplicianum Episcopum, altera ad Joannem Constantinopolitanum sincera ac genuina Sisinnii & Sociorum Acta contineant; trium scilicet Martyrum, quorum nomen celebratissimum est in Ecclesia, & apud

veteres

veteres Patres, nempe Augustinum Ep. CXXXIX. ad Marcellinum, Paullinum in Vita S. Ambrosii, S. Gaudentium Episcopum Brixiensem Serm. XVII., præsertim vero S. Maximum Taurinensem Episcopum supra laudatum, qui de illis duos integros ad populum Sermones habuit. Quare mirandum est, Natalem Alexandrum, diligentem ceteroquin scriptorem, nullam illius mentionem fecisse inter Ecclesiasticos Scriptores quarti, aut quinti sæculi. Petrus de Natalibus Episcopus Equilinus in Catalogo Sanctorum Lib. VI. Cap. X. tres Vigilii Epistolas commemorat, distinguens nempe eam, quæ est ad Joannem Chrysostomum a binis illis a Gennadio laudatis, ita enim de eo loquitur: *Hic ad Simplicianum quendam in laudem Martyrum scripsit Librum. Item Epistolam eorum gesta supplicia, & funera suo tempore apud Barbaros continentem. Item ad Joannem Chrysostomum Epistolam prædictorum Martyrum Sisinnii, Martyrii, & Alexandri passionem explicantem.* At quæ fides habenda sit scriptori XIV. sæculi, quove fundamento id asseruerit, minime video. Gennadii verba, qui per *libellum ad Simplicianum* nil aliud intellexit quam Epistolam ad eundem, de prolixiore quodam tractatu ab eo interpretata fuisse videntur: cumque aliunde sibi notæ essent duæ Vigilii Epistolæ, perperam tertiam invexit ad Jo. Chrysostomum, quæ una eademque est cum secunda a Gennadio memorata.

XLI. Diximus superius S. Vigilii Tridentini Acta a nobis sæpius laudata, unicum esse anti-

tiqui-

tiquitatis monumentum, ex quo illius gesta colligi possint; quamquam nos non prætereat in Martyrologiis Adonis, Bedæ, quod a Floro auctum est, Usuardi, Notkeri, in Romano Veteri, seu Parvo, ut eum Sollerius vocat, a Rosweydo edito, & in Romano hodierno de eo mentionem fieri. Quippe tam pauca sunt, quæ in illis commemorantur, ut si aliunde lux non affulgeat, res a Vigilio gestæ densis tenebris obvolvantur. Animadversione tamen dignum est, quod legitur in Martyrologio Bedæ, a Floro ut videtur additum: *Cum hic quoddam Idolum in quodam loco confregisset, in ejus Idoli basi residens, & verbum divinum prædicans, ab incolis loci illius &c.* Quod sumtum videtur ex Actis ipsis Cap. II. §. VIII. ubi hæc habentur: *Ac residens super basim simulacri minutati, circumstantibus fidenter loquebatur verbum Dei.* Ex quo illorum vetustatem dignoscere licet, cum Florus ille ante Usuardum IX. sæculi scriptorem vixerit. Addendum hic, non parum ad Acta Vigilii illustranda conferre posse S. Ambrosii Epistolam olim XXIV. Lib. III., nunc XIX. Class. I., quæ ad Vigilium Tridentinum data est; ex qua intelligitur quinam fuerit ea tempestate Tridentinæ diœceseos status atque conditio. Inter opuscula S. Cypriano perperam attributa legitur *Celsi Epistola ad Vigilium Episcopum*, quæ nihil est aliud, quam Præfatio quædam, seu Epistola nuncupatoria Celsi cujusdam senis Christiani in *Altercationem Jasonis & Papisci*, quod opus ex Græco in Latinum transtulerat, &

Vi-

Vigilio Episcopo nuncupaverat. Possumus ne suspicari hunc fuisse Vigilium Episcopum Tridentinum? Equidem Jacobus Pamelius, & Natalis Alexander in Synopsi Histor. Eccles. III. sæculi Cap. IV. Art. IV. §. X. prorsus verisimile id esse duxerunt. At opponit Maurinus editor Operum S. Cypriani in ejusdem S. Martyris Vita Cap. XXXVI. Vigilio Tridentino id convenire non posse, quandoquidem Celsus Vigilio suo de futuro martyrio gratulatur, eumque ait Dei judicio Martyrem destinatum fuisse, cum mira quadam ratione Episcopus est constitutus: sæculo autem quarto exeunte in summa Ecclesiæ pace viventem Tridentinum Vigilium nemo spe, & exspectatione Martyrem dicere potuit. Quod pariter in caussa fuit, cur Guillelmus Caveus in Historia Litteraria Scriptorum Ecclesiast. vigentibus adhuc persecutionum temporibus, & ante susceptam ab Imperatoribus fidem Christianam, Celsum illum vixisse, & scripsisse censuerit.

XLII. At nihil id prorsus videbitur ei, qui in memoriam revocet, quæ a nobis de Martyribus Anauniensibus, & de ipso S. Vigilio Tridentino Episcopo superius dicta sunt. Ex iis enim satis superque constat, etiam in summa Ecclesiæ pace, ipsi tamen cum Ecclesiæ hostibus conflictandum fuisse. *Pacis ergo tempore* (inquit 4. Maximus de Martyribus Anauniensibus loquens Serm. II.) *quo nullus Rex persecutor urget, Sanctos viros Martyres fecit non publica persecutio, sed religiosa devotio;* qua nempe compelle-

bantur

bantur Gentilium rusticorum, inter quos degebant, nefarias superstitiones exsecrari, atque oppugnare. S. Ambrosius in Epistola paullo ante laudata, hoc unum inculcat, ne scilicet Vigilius noster permitteret, ut sui Christiani cum Gentilibus matrimonia jungerent, quo *plane significatur*, ut recte Baronius ait, *Gentilibus hominibus ejus confertam fuisse diœcesim*. Ejusdem S. Vigilii ætate nullam fuisse in ipsa urbe Tridentina sacram ædem, quod cives maximam partem Gentiles adhuc essent, superius ex Actis collegimus. Testantur denique eadem Acta, Anauniam regionem a S. Vigilio ad Christum conversam, primamque in ea Ecclesiam ab eodem fundatam fuisse. Nihil igitur mirum est, si Celsus ille, qui Tridentinæ diœceseos conditionem optime noverat, de futuro martyrio Vigilio est gratulatus; quod omen minime vanum fuisse, exitus comprobavit. Id ab insolita ejus ac repentina ad Episcopatum electione portendi affirmat auctor ille his verbis: *Non autem putaveris martyrii tibi, secundum præsens votum fidei, gloriam tribui. Tunc inde felicitatis hujus collata dignatio est: tunc judicio justo Dominus elegit destinatum Martyrem, cum te exemtum de justorum grege, atque assumtum sibi, de inopinato constituit altari suo Sacerdotem.* Huic simile aliquid legitur apud Pontium Diaconum in Vita S. Cypriani, qui pariter fuit in Ecclesiæ pace ad Episcopatum evectus. *Quo tunc ardore*, ait §. V., *plebs æstuans fluctuabat, spiritali desiderio concupiscens, ut exitus docuit, non tantum Episcopum; in eo enim*

quem

quem tunc latenti divinitatis præsagio taliter flagitabat, non solummodo Sacerdotem, sed & futurum etiam Martyrem requirebat. Ceterum præter martyrii augurium, alia quoque sunt in ea Celsi ad Vigilium Epistola, quæ Vigilio Tridentino apprime conveniant. Convenit enim primo, quod Celsus interpretationem suam dicare se affirmet Sacerdoti *utriusque linguæ instructione fundato*, cum Vigilius, ut ex Actis liquet Cap. I. §. I., *Athenis liberalibus litteris eruditus fuerit*. Convenit secundo, quod Celsus *celebri fama sanctimoniæ* Vigilii, ex altera parte provinciæ Tridentum *perductus* fuerit: siquidem in ejus Actis legitur Cap. I. §. II. *Cujus etiam* (Vigilii) *opinio per vicinas civitates efflorebat*; præsertim cum constet alios quoque Vigilii fama percitos, ad eum sese recepisse, ut Sisinnius, Martyrius, & Alexander, *Viri* (ut in memoratis Actis habetur §. IV.) *natione Cappadoces, de transmarinis qui adventantes partibus, aliquantum temporis Mediolani demorati fuerant*; deinde *audita Vigilii virtute*, ut Pincii verbis utar, Tridentum ad eum sese contulerunt. Convenit tandem, quod Celsus Vigilium suum *de inopinato Sacerdotem constitutum* fuisse dicit, post *transmarinam peregrinationem ad destinatum sibi munus, ignarum ac nescium repente venisse*, dimicante enim plebe *quem potius eligeret Episcopum, quærenti populo suo, Christum eum inopinatum repente obtulisse*; ita *ut prius se in Ecclesia Dei Episcopum stare conspiceret, & stuperet, quam venisse dignosceretur*; quippe in Vigilii nostri Actis hæc leguntur Cap. I. §. I. *Reversus*

itaque

itaque a studiis ab Athenis...... Existens circiter annorum viginti, clamor populi in eum irruit..... Illo autem excusationem ætatis, atque juventutis suæ opponente, quanto magis se accusabat, tanto clamoribus vulgi attollebatur. Quid, quod Vigilius ipse testis est, se ad Episcopalem sed non satis idoneum, atque imparatum assumtum fuisse? Certe id ex Ambrosii Epistola aperte liquet, cujus hoc est initium: *Poposcisti a me institutionis tuæ insignia, quoniam novus accitus es ad Sacerdotium*. Ita enim interpretor ego vocem illam *novus*, quæ eadem propemodum significatione usurpatur a Pontio Diacono, loco supra a nobis laudato, ubi de S. Cypriano ait: *Ad probationem bonorum operum, solum hoc arbitror satis esse, quod judicio Dei, & plebis favore, ad officium Sacerdotii & Episcopatus gradum adhuc neophytus, &, ut putabatur, novellus electus est*.

XLIII. Neque cuiquam mirum videri debet, aut a disciplina illorum temporum prorsus alienum, Vigilium adeo tenera ætate ad Episcopatus dignitatem evectum fuisse. Quamquam enim receptus Ecclesiæ mos ferret, ut Episcopi non nisi matura ætate eligerentur, tamen aliquando ob excellentem pietatis ac doctrinæ famam, etiam juvenibus datus est locus; quod exemplis Gregorii Thaumaturgi, & Athenodori confirmari potest, qui, ut tradit Eusebius Lib. VI. Cap. XXX. Historiæ Ecclesiasticæ *admodum juvenes Ecclesiarum in Ponto Episcopi fuerunt constituti*: Gaudentii præterea Brixiensis Episcopi, Vigilii nostri coætanei, qui in Serm. de Ordinatione

sui,

ſui, ait ſe *ætatis ipſius immaturæ ad Sacerdotii dignitatem pudore deterritum* fuiſſe; præcipue vero Remigii, qui duos dumtaxat ſupra viginti annos numerabat, quando Remenſis Eccleſiæ Epiſcopus eſt electus, ut tradit Flodoardus Lib.I. Cap.XI. Hiſtoriæ Remenſis. Quam in rem vide quæ in laudatum Sermonem S. Gaudentii adnotavit V. CL. Paullus Galeardus, Canonicus Brixienſis, cui elegantiſſimam, Notiſque luculentiſſimis inſtructam debemus Operum illius S.Epiſcopi editionem. Hæc a nobis ideo adnotata ſunt, ut Tillemontio credibilior redderetur Vigilii noſtri circa vigeſimum ætatis annum conſecratio, cum is Tom.X. Monumentorum Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ Nota I. in Vitam ejuſdem Antiſtitis, nullam quod ad hanc rem attinet Actis illius fidem ſe habere profiteatur. Minus incredibile videatur, Vigilium alienigenam & peregrinum, neque ex proprio Clero a Tridentinis Epiſcopum electum. Idem a Veronenſibus præſtitum erga S.Zenonem, qui Africanum fuiſſe probabile admodum eſt. Circa eadem tempora Fortunatianum Aquilejenſem Epiſcopum Afrum fuiſſe Hieronymus teſtatur. Donatus itidem Afer Mediolanenſis Eccleſiæ Presbyter fuit poſt Ambroſii obitum, ut ex Paullino in hujus Vita §.LIV. diſcimus. Animadverſionem hanc eruditiſſimis Ballerinis Fratribus debemus in Prolegomenis Zenonianis Diſſert. III. Cap. I. §. I. quo loco ſcire ab ipſis adnotatum fuit, per id tempus Epiſcopos ex alienis provinciis dari ſolitos, quod Vigilii noſtri electione confirmatur.

XLIV. Sub Stiliconis Consulatu passum esse S. Vigilium Tridentinum testantur ad unum omnes, in primis vero Acta Cap. II. §. XIII. Sed cum Fasti Consulares duos Stiliconis Consulatus memorent, primum qui in annum sæcularem CCCC., secundum vero qui in annum CCCCV. incidit, dubium est inter eruditos ad quem referri debeat Vigilii obitus. Cum tamen in iis non legatur, Stilicone II., verisimilius duxerim cum Papebrochio, Vigilium anno sæculari passum esse; præsertim cum nulla caussa sit, cur ea mors usque ad annum CCCCV. differatur. Quot annos in Episcopatu egerit, quove ætatis anno martyrio coronatus fuerit, difficillimum est definire. V. CL. Joannes Mabillonius in Præf. in Sæcul. V. Benedictinum §. XCIII., testatur codicem MS. perantiquum sibi a CL. Obrechto ostensum fuisse, in quo Vigilii Acta continebantur, *quæ bonæ notæ* sibi viderentur. In his autem sub finem hæc de Vigilio: *Qui egit Episcopatum in urbe Tridentina XII. annos, Stilicone Consule.* Si nullus his verbis error subsit, cum ex Actis constet, vicenarium ad Episcopatum assumtum fuisse, fidenter pronuntiare possemus duos supra triginta annos numerasse Vigilium, quando pro Christo sanguinem fudit, duodecim nempe annis additis ad eos, quos numerabat cum Episcopalem sedem obtinuit. Ex quo pariter an. CCCLXXXVIII. Episcopum creatum fuisse concludi posset, si quidem anno CCCC. eum passum dicamus. Acta Vigiliana a Fætio edita, narrant eum

annos XX. in Episcopatu transegisse, quæ secuti videntur Surii breviatores Lippelous, & Leuchtius, aliique. Id si aliquo fundamento niteretur, cum Vigilius, ut diximus, anno XX. ætatis suæ fuerit ad Episcopatum evectus; & aliunde constet Abundantium saltem usque ad annum CCCLXXXI. eam sedem tenuisse (interfuit enim eo anno Aquilejensi Synodo) dicendum esset, Vigilium non primo, sed secundo Stiliconis Consulatu obiisse, anno videlicet ætatis suæ XL.: Abundantium autem usque ad annum CCCLXXXV. Tridentinæ Ecclesiæ præfuisse, quo anno S. Vigilius ei fuerit suffectus. Pincius cum neutra harum opinionum consentit, quippe qui initio Lib. I. ait Vigilium anno Æræ Christianæ CCCLXXXIII. Asterio successisse; quo posito fundamento, decem & septem Episcopatus anni ei tribuuntur si primo Stiliconis Consulatu occubuisse dicatur, duo vero & viginti si secundo. In hac tamen re Obrechtinis Actis, utpote vetustioribus adhærendum esse putaverim, cum certissimum sit ea, quæ Fætius edidit, eo præcipue loco, turpissime interpolata fuisse. Ex his omnibus liquet, Nourrii calculos ad Ambrosii Epist. XIX. minus certos esse. Cum enim prima Epistolæ illius verba indicare videantur datam eam esse statim post Vigilii Tridentini ordinationem: viginti vero annos in Episcopatu Vigilio tribuat Nourrius, passumque statuat secundo Stiliconis Consulatu; inde tutum sibi inferre existimat in annum CCCLXXXV. ejusdem Præsulis ordina-

dinationem incidiſſe, proindeque Epiſtolam multo ante annum CCCLXXXVIII. ab Ambroſio ſcriptam fuiſſe, quod tamen penitus corruit. Neque me movet, quod idem doctiſſimus Vir e veſtigio ſubdit, Tridentinum Epiſcopum a Mediolanenſi in ea admoneri, ne pateretur fideles cum infidelibus inire conjugia, quæ ut efficacius prohibeat, multa ex ſacris libris affert, præcipue verò hiſtoriam Samſonis, quam univerſam perſequitur, prolixiuſque exaggerat; nulla interim mentione facta legis a Theodoſio eodem anno CCCLXXXVIII. die XXIX. Feb. latæ, qua Chriſtianis ac Judæis inter ſe matrimonio coeuntibus pœna adulterii, hoc eſt capitalis, indicebatur, quæque proinde tam apta erat ad argumentum, de quo agebat Ambroſius; quare Epiſtolam illam ante prædictam legem, prædictumque annum ſcriptam fuiſſe colligit. Nihil inquam me movet argumentum hujuſmodi. Cum Eccleſiaſtico enim viro agens Ambroſius, Eccleſiaſticus & ipſe vir, ſatius duxit, inſuper habitis ſæcularium Principum juſſionibus, ſacrarum litterarum teſtimoniis rem urgere, ſententiamque ſuam comprobare, ne videlicet ad humana placita confugiens, derogare quodammodo videretur Divinarum Scripturarum auctoritati. Ut ſilentio prætercam, promulgatæ legis, adeoque omnibus notæ, ſupervacaneam videri commemorationem; quod certe in cauſſa eſſe potuit, cur nulla ab Ambroſio ejuſdem facta ſit mentio. De die martyrii certius aliquid conſtitui poteſt, quod tum Obre-

chtina, tum Fætiana Acta eum passum tradant *VI. Kal.* Julias; quod non satis advertisse videtur Papebrochius, qui in præmisso Commentario ait: *Diem martyrii Acta nulla exprimunt*. Equidem eo die tum in Martyrologiis, tum in Tridentina Ecclesia Sancti ejusdem Martyris memoria colitur.

XLV. Lapidum imbre a Randenensibus exanimato Vigilio, dum ejus cadaver Tridentum deferretur, Brixienses vi, atque armis obviam esse factos, ut sacratissimum ejus corpus eriperent, tradunt Acta Cap. II. §. X. *Quibus Tridentini reluctantes, dato insuper pro benedictione quodam vase, sancti viri corpus sanctissimum deducentes &c. Pro redemtione* legendum esse, ex his Pincii (qui vetusta hujus Sancti Acta legerat) in hanc rem verbis, primo suspicabar: *Quod ægre ferentes Tridentini, bello haud pares, consulto agunt, conveniuntque, & vase argenteo Pontificem suum redimunt*. At *benedictionis* vocabulum pro dono, seu munere hic accipi, mihi magis probatur. Ita Petrus Damiani Lib. II. Epist. XIV. de Presbytero loquens: *Avarus & tenax, nunquam benedictionem mulierculæ, vel ex his quæ ipsa detulerat porrigebat*. Qua significatione etiam ab antiquioribus Patribus, ut ab Hieronymo Epist. CXXXII. ad Vitalem, aliisque usurpatur, ad illud Geneseos Cap. XXXIII. v. XI. alludentibus: *Suscipe benedictionem, quam attuli tibi*; quo loco munusculum intelligitur. In Actis Fætianis Brixienses a Tridentinis in hoc conflictu vi, non donis repulsos fuisse legitur. Scilicet magnam no-

minis

minis jacturam a Tridentinis fieri existimarunt interpolatores, si ex illo cum Brixiensibus certamine victores non abiisent. Bartholomæus Tridentinus hæc addit in Vita S. Vigilii: *Interfectores vero ejus vindicta Dei in tantum est prosecuta, ut cunctis fierent odiosi; ita ut usque hodie apud Bergamum, ubi ejus Ecclesia in monte juxta Castrum sita est, Episcopus benedictionem aliquibus subtrahat, eo quod ex interfectorum prosapia fuisse referantur*. Quæ in quædam Vigilii Acta irrepserunt. Martinus Antonius Guerrinus Canonicus Bergomensis in *Synopsi rerum, & temporum Ecclesiæ Bergomensis* pag. 17. fidenter sane hæc *ad fabulas relegat*. Scilicet quod Bergomensibus suis minus faverent. Nullum enim ab eo argumentum ibi adducitur, cur ea conficta habeantur: nam quod Papebrochius Acta Coloniensia, quibus pannus ille assutus fuit, minus sincera pronuntiet, id quidem Actorum illorum fidei, nequaquam vero Bartholomæi nostri (ex quo uno ea notitia promanasse videtur) auctoritati derogare potest. Usum hujusmodi hodie Bergomi penitus evanuisse, libenter concesserim. At Bartholomæo Tridentino vivente, & scribente, minime obtinuisse; atque adeo Scriptorem nostrum tam turpiter mentitum esse, de re præsertim, cujus palam ab omnibus falsi argui poterat, ægre admodum mihi persuaserim.

XLIV. In iisdem Coloniensibus Actis, & præterea apud Bartholomæum, additamentum hujusmodi legitur in fine: *Dum autem S. Vigilius his & aliis miraculis claresceret, Theodosius suæ Ec-*

clesiæ vallem Lagorinam (Barthol. *Lagarinam*) *cum Ursinico contulit.* Ad quem locum ita Papebrochius: „ Prima donatio a Theodosio Imperatore facta esse potest Ecclesiæ Tridentinæ vivente adhuc Vigilio, cum anno CCCXCIV. „ Theodosius Imp. Mediolani esset, ubi mox „ anno sequenti obiit. *Vallis* autem *Lagarina* „ hic appellatur, vulgo *Val di Leder*, ut forte „ legendum sit *Ladarina*, trans Sarcam, & Benacum. *Ursinicum* non habent tabulæ „ Tot hic errata sunt, quot sententiæ. Primo quidem Theodosii Imperatoris donatio non modo ficta est, sed etiam ridenda. Hospes sit oportet in historia Romana, qui hujusmodi donationes, quibus in alicujus regionis homines jurisdictio tribuitur, a primis illis Imperatoribus factas, pro veris habeat. Satis enim constat morem illum, a Septentrionalibus populis invectum, tam contrarium fuisse Romanorum institutis, quam quod maxime; neque enim imperatoribus, hoc est Reipublicæ custodibus, facultas erat aliis pro libidine tradendi, quæ in jus potestatemque Populi Romani devenerant: ut prorsus mirandum sit, acutæ naris hominem, adeo facile hæc sibi venditari passum fuisse. *Lagarinam* vallem, cujus Comes Ragilo a Paullo Diacono memoratur Lib. III. Cap. IX. de gestis Langobardorum, in vallem *Ladarinam*, vulgo *Val di Leder*, transformat, perperam prorsus; diversæ enim valles sunt, diversis dominis parentes. Postremo negat *Ursinicum* apparere in Tabulis. At si Magini Italiam vel leviter inspexisset Tab.

XXII.

XXII. & XXXI. ad lævam Athesis, inter Roboretum & Veronam, villulam invenisset nomine *Ossenigo*, quæ eadem est cum *Ursinico* in Actis illis memorato. Sed de his alibi. Interim moneo ex hoc futili Actorum additamento opinionem in vulgus irrepsisse, Theodosium Imperatorem Tridentinæ Ecclesiæ maximum ornamentum fuisse, primumque qui ejus Præsules jurisdictionum prærogativa insignes voluerit; quæ fabella tum scriptorum calamo, tum etiam picturis celebrata est. Tridenti enim in Castro ubi Princeps residet, sub Theodosii Imp. imagine, quæ ibi una cum veteribus illius Ecclesiæ Episcopis repræsentatur, hujusmodi habetur Inscriptio: THEODOSIUS MAJOR IMP. PRIMUS FUNDATOR ECCLESIÆ.

XLVII. Non prius manum de tabula tollam, quam leviter saltem attigero salebrosam quæstionem illam, cui videlicet Metropolitæ, Aquilejensi, an Mediolanensi Tridentina Ecclesia quarto sæculo attribueretur; eo enim inclinante tum Ecclesiæ Mediolanensis sub Ambrosio, tum Aquilejensis sub Valeriano Metropoliticum jus emersisse doctorum virorum sententia est. Si Vigilii Acta audiamus, Aquilejensi Metropolitæ subjiciebatur Tridentinus Episcopus, in his enim Cap. I. §. II. hæc leguntur: *Post hæc invitatus Episcopus Aquilejensis Ecclesiæ* (Valerianus) *B. Vigilium extra muros civitatis Tridentinæ, ad eandem sedem gubernandam, consecravit Episcopum*. Nemo enim est qui nesciat Suffraganeorum Episcoporum consecrationem inter Me-

tropolitanorum jura præcipue recenseri. At multa sunt, quæ evincere videntur, Tridentinam Ecclesiam Mediolanensi ea ætate paruisse. Vigilius enim creatus Episcopus, non id per litteras Aquilejensi Antistiti, sed Mediolanensi, hoc est D. Ambrosio, significat, poscitque ab eo *institutionis suæ insignia*, *quoniam novus accitus* fuerat *ad Sacerdotium*. Quod patet ex Ambrosii Epistola ad Vigilium Tridentinum: Deinde vero Vigilius ipse Anauniensium Martyrum Sisinii, Martyrii, & Alexandri gloriosam necem Simpliciano in Ambrosii locum suffecto per litteras statim nuntiat, *Venerabilem Patrem* vocat initio epistolæ, eumque in fine salutat *speciali servitio:* cum tamen in alia ad Jo. Chrysostomum ejusdem argumenti epistola, *Fratrem* dumtaxat, ac *Fratrem carissimum* illum appellet. Ex Paullino item discimus in Vita S. Ambrosii, eorundem Martyrum reliquias ad eundem Simplicianum a Vigilio missas fuisse. Quæ omnia indicio sunt, Tridentinam Ecclesiam S. Vigilii ætate nullum agnovisse Metropolitam præter Mediolanensem; ac Tillemontii opinio inde confirmari posse videtur, qui Tom. X. Monumentorum Historiæ Ecclesiasticæ in Notis ad Vitam S. Vigilii suspicatur, aut Mediolanensis Metropolitani vices egisse Valerianum, si quidem Vigilium consecravit Episcopum: aut Vigilii Acta interpolata fuisse a quopiam, qui sequiori ætate, cum scilicet Tridentina Ecclesia Aquilejensi parebat, floruerit.

XLVIII. Sed argumentis hujusmodi minime com-

commoveri se passus est V. CL. Bernardus Maria de Rubeis, quominus suo Aquilejensi Metropolitæ Tridentinam Ecclesiam adjudicaret. Hæc enim in hanc rem habet Monumentorum Ecclesiæ Aquilejensis Cap. IX. § VI. „Non adeo peremtoria hæc nos argumenta judicamus, ut Vigilii consecrationem non peregerit Valerianus, proprio munere officioque fungens. Cur enim Ambrosius institutionis epistolam non scripserit Vigilio, qui eam postulaverat? *Poposcisti*, inquit, *a me institutionis tuæ insignia*. Ut peteret autem novus Episcopus quam optabat institutionem, non auctoritas Ambrosii ex jure Metropolitico promanans impellebat, sed fulgentissima sanctitatis, & doctrinæ claritas. Cur etiam *Patrem* Vigilius non appellaverit Simplicianum, tametsi veluti Metropolitam suum non coleret, in quo nondum Episcopo Ambrosius ipse *& veteris affectum amicitiæ, & quod plus est Paternæ gratiæ amorem recognoscebat*, ut in ejus legimus Epist. XXXVII. in editione Nourriana? Eoque vel magis, quod Ambrosio successit ipse jam *ævi maturus*, teste Paullino in ejusdem Ambrosii Vita. Quod vero Simpliciano Metropolitæ Mediolanensi, gloriosam Martyrum passionem solicitus referat, caussam proferunt eorum Acta; ubi legimus, eos natione *Cappadoces Mediolanum venisse, & ibi cum S. Ambrosio* (decessore Simpliciani) *per aliquot tempus commoratos esse*: ac demum Tridentum profectos, initiatumque Sisinnium a

„Vi-

„ Vigilio *Diaconum*, Martyrium *Lectorem*, &
„ Alexandrum *Ostiarium*. Par igitur erat, ut
„ certiores fierent Mediolanenses de illorum
„ passione, quos olim habuerant concives.
„ Hinc etiam simili permotus ratione Vigilius
„ ad Jo. Chrysostomum dedit Epistolam, qua
„ Græcos homines in valle Anaunia (verna-
„ cule *Val di Non*) in agro Tridentino marty-
„ rii palma insignitos, Græciæ notos ac illu-
„ stres redderet. Hæc in utramque partem di-
„ sputare libuit; cum definiri minime queat,
„ an Aquilejensi, an potius Mediolanensi E-
„ piscopo jus Metropoliticum hoc ævo in Ec-
„ clesiam Tridentinam conveniret.

XLIX. Scrupulum injicere posset Aquilejensis Synodus anno Æræ Vulgaris CCCLXXXI. sub Valeriano Episcopo congregata, in qua S. Ambrosius præfuit, primasque tenuit: ex quo inferri posse videtur, Aquilejensem Episcopum non modo tunc temporis nullo Metropolitico jure fuisse condecoratum, verum etiam Mediolanensi vel ipsum paruisse. At idem doctissimus Vir tum eodem Cap. IX. §. II. & III. tum Cap. XX. §. II. luculenter probat, Concilium illud inter Provincialia, quæ sub uno Provinciæ Metropolitano habentur, numerari minime posse, proindeque inter Synodos fere Generales in Occidente iis temporibus frequentius convocatas, locum habere. D. Ambrosium os quidem, ac linguam ejusdem Concilii fuisse: minime tamen in eo jus Metropoliticum exercuisse. Tandemque in Valeriano Præsidentiæ & Metropoliticæ

liticæ auctoritatis indicia apertissima ex ipsis Concilii Actis evidenter comprobari. Quare nihil propemodum obstaret, quominus ejus sententiæ lubens subscriberem, incertum scilicet esse, num Tridentina Ecclesia quarto Æræ Christianæ sæculo Mediolanensi, an Aquilejensi Metropolitæ pareret, nisi illud me vehementer ad opinionem Mediolanensibus faventem inclinaret, quod eodem quarto sæculo Venetiæ Ecclesiæ (in qua provincia Tridentum quoque, ut ex Ptolemæo Lib. III. Cap. I. liquet, continebatur) Mediolanensi Metropolitæ subjiciebantur. Id patet ex Veronensibus, qui in Ecclesiasticis judiciis quotiescumque proprium Præsulem gravabantur, ejusque sententiam declinare volebant, ad Mediolanensem, non ad Aquilejensem Metropolitam confugiebant; ut videre est in caussa Indiciæ virginis Deo dicatæ, de qua S. Ambrosius Epist. V., quam S. Zeno Veronensis Episcopus prius probaverat, propriaque sanctificaverat benedictione. Qua in caussa cum Syagrius Zenonis successor minus prudenter se gessisset, Ambrosius eum reprehendit, consilioque Consacerdotum adhibito, sententiam ipse suam protulit. Nulla porro apparet ratio, cur a communi Ecclesiarum Venetiæ conditione Tridentina ammoveatur. Illud certo constat, circa sæculi V. dimidium Aquilejensi jam subjectum fuisse Tridentinum Episcopum: quod ex eo primum colligitur, quod in Mediolanensi Synodo ab Eusebio ejus urbis Antistite convocata anno CCCCLII., ad quam

cun-

cuncti ferme illius Ecclesiæ Suffraganei convenerant, nec Tridentinus, nec totius Venetiæ Episcopus ullus appareat; ut videre est in Epistola ipsius Eusebii ad Leonem Magnum, quæ inter hujus S. Pontificis Opera legitur, quæque subscriptiones continet Episcoporum omnium, qui ei Concilio interfuerant; Deinde vero ipsemet S. Leo Magnus in Epist. LXXXV. ad Septimium Altinatem Episcopum, *ad Metropolitanum Episcopum provinciæ Venetiæ* scripta se direxisse ait. Aquilejensem Antistitem significans; Epist. vero LXXXVI., quæ est ad Nicetam Aquilejensem Episcopum in quibusdam codicibus *ad Metropolitanum Venetiæ* inscribitur, proindeque Aquilejensi Metropolitæ simul cum ceteris Venetiæ Episcopis jam tum subjectum fuisse Tridentinum fatendum est; sub quo etiamnum perseverat. Quare merito exsibilandi, qui inter Salisburgensis Archiepiscopi Suffraganeos insigni alucinatione Tridentinum quoque Episcopum memorant, ut Petrus Bertius Lib.III. Comment. rer. Germanic. in *Salisburgo*, Ludovicus Morerius in Lexico Historico in v. *Tridentum*, Scriptor alius Gallicus in libro cui titulus: *Les Souverains du Monde* Tom. I. in Archiep. Salisburg., aliique.

L. Hæc sunt, quæ in tanta rerum ac temporum obscuritate de Tridentinæ Ecclesiæ exordiis, primisque ejusdem Episcopis dicere constitueramus, non receptæ passim opinionis præjudicia secuti, sed re ad historiæ regulas, rectæque rationis normam exacta. Neque est, quod

quod quis de Tridentina Ecclesia nos pessime meritos esse clamet, quod tribus ferme sæculis juniorem eam esse, quam vulgo creditur, ostendere conati simus. Ea enim constans mihi ac perpetua sententia fuit, commentitios honores etiam veris officere; infirmitatisque haud leve indicium esse, antiquitatis laudem ex fabulis aucupari. Tolerabile olim ac venia dignum videri potuit infirmis opinionibus adhærere; tum videlicet, cum post diuturnum litterarum silentium bonæ artes coli cœperunt, ac quodammodo balbutire. At nunc in tanta ætatis nostræ luce, fugatis undique insulsis anilibusque commentis, nonne dementiæ propemodum simile videatur veteribus adhuc glandibus delectari? Non eget cujusquam mendaciis Tridentina Ecclesia ut splendorem suum tueatur, quæ tum Martyrum coronis, tum Præsulum sanctitate atque doctrina, tum etiam vetustate cum reliquis sibi finitimis certare potest: ac videant quæso qua ratione ejus honori consulant, qui ipsius famam atque existimationem ex quorumdam fabulatorum deliramentis amplificare nituntur. Mihi certe de illa benemerendi ea ratio nunquam arrisit, neque arridere iis posse unquam judico, qui in eamdem injurii, ac contumeliosi esse nolint. Quocirca, quamquam non adeo desipiam, ut existimem, laborem hunc meum omnibus probatum iri, iis tamen pergratum fore confido, qui de veritate potius, quam de antiquitate gloriantur.

In primos Ecclesiæ Tridentinæ Præsules ex iis, quæ hactenus disputata sunt, Divinatio usque ad Agnellum, iis nominibus retentis, quæ sunt in Udalriciano Elencho, utpote antiquiori.

JOVINUS (seu) CYRIACUS
ABUNDANTIUS
VIGILIUS
ASPIDUS
SAMBATIUS (Aliis *Lambuccius*, & *Sambutius*)
VALENTINUS
GENIALIS
FIDELIS (Aliis *Felix*)
VALERIUS
PROBUS
MONTANUS
ASTERUS (Aliis *Asterius*)
EUGYPIUS (Aliis *Agippus*, *Regippus*, & *Rugippus*)
QUARTINUS
PEREGRINUS
GRATISMUS (Aliis *Gratiosus*)
ADEODATUS (Aliis græce *Theodorus*, & *Theodotus*.)
AGNELLUS.

F I N I S.

ERRATA

In hac Dissertatione corrigenda.

In Epist. Dedic. sub finem commentatio, *lege* commentario. *In Conspectu Dissert.* §. *XLIV.* Nourii, *lege* Nourii. *Pag.* 2. *lin.* 23. lege *alucinatus*. *Pag.* 14.*lin.*2. lege *cum*. *Pag.* 15. *lin.* 16. lege *nuncupati*. *Pag. ead. lin.* 25. lege *nomina*. *Pag.* 22. *lin.* 13. lege *partim*. *Pag.* 28. *lin.* 27. lege *leviter*. *Pag.* 36. *lin.* 2. lege *quave*. *Pag.* 59. *lin.* 17. lege *si mavis*. *Pag.* 71. *lin.* 10. lege *evidenter*. *Pag.* 85. *lin.* 29. lege XLVI. *Pag.* 92. *lin.* 7. post *interfuerant*, adde punctum.

LIBRI STAMPATI

DA DOMENICO TABACCO.

Prosperi Alpini de Præsagienda Vita & Morte Ægrotantium. 4. 1735. *Cart. fin. L. 6. corsiva.* L. 5 : ---

Panegirici sopra li Misterj di N. S. del P. Nicolò Di Dyone Capuccino 4. 1740. L. 3 : 10

—— Sopra li Misterj della SS. Vergine del detto 4. 1735. L. 3 : 10

Quaresimale del P. Du Fay De la Vallà, della Comp. di Gesù. 4. 1741. L. 5 : ---

Storia e Ragione d'ogni Poesia di Francesco Saverio Quadrio, della Comp. di G. 4. 1739. L. 6 : ---

Prerogative e Privilegj della Città di Messina. 4. 1733. L. 4 : ---

Il Filalete Dialogo, In dieci giornate. 8. 2. vol. 1738. L. 7 : ---

Notte Compendiose sopra le dieci giornate del Filalete. 8. 2. vol. L. 2 : 10

Difesa delle Profezie della Relig. Crist. Opera del P. Balto della Comp. di G. *contra* Ugone Grozio e Ricardo Simon. 8. vol. 3. 1742. L. 6 : ---

Cantelio de Romana Republica. 8. fig. 1741. L. 5 : ---

Pensiero della Morte. 8. 1743. L. 1 : 10

Lettere di Atromo Traseomaco Calabrese. 8. 1741. L. 1 : 10

Storia delle Rivoluzioni della Polonia. 12. vol. 2. 1737. L. 3 : ---

—— dell'Origine e Progresso della Falsa Religione Protestante. 12. 1738. L. -- : 15

Le Favole d'Esopo Volgarizzate in Rime Anacreontiche Toscane da Angiol Maria Ricci, col testo Greco, e Latino. 12. 1737. L. 2 : ---

L'Eneide di Virgilio del Comendatore Annibal Caro. 12. fig. 1741. L. 2 : 10

Meditazioni sopra i Vangeli dell'Anno del P. Medaille, della Comp. di G. 12. 1739. L. 1 : 10

Elementi della Rettorica dell'Abate Giacomo Giacometti. 12. 1740. L. -- : 15

~~34.5.~~
29.5

